

BANKALARIMIZ 2008

Yayın No: 264

MAYIS 2009

ISSN 1300 - 6452 (Basılı)
ISSN 1308 - 366X (Elektronik)
ISBN 9789758564705 (Basılı)
ISBN 9789758564699 (Elektronik)

Copyright © Türkiye Bankalar Birliği, 2009

Yayın Adı : Bankalarımız
Yayın Türü : Yerel süreli
Yayın Süresi : Yılda bir
Yayın Sahibi : Türkiye Bankalar Birliği
Sorumlu Müdür : Dr. Ekrem Keskin
Adres : Nispetiye Cad. Akmerkez, B3 Blok Kat 13, Etiler, 34340 İstanbul
Telefon : 212-282 09 73
Faks : 212-282 09 46
E-posta : tbb@tbb.org.tr
Web sitesi adresi : http://www.tbb.org.tr

Baskı-Yapım : Graphis Matbaa San.ve Tic. Ltd. Şti.
Adres : Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi, 1.Cad. No 139, Bağcılar, 34560 İstanbul
Telefon : 212-629 06 07(PBX)
Faks : 212-629 03 85
E-posta : info@graphis.com.tr

Bu çalışmanın tüm yayın hakları Türkiye Bankalar Birliği'ne aittir. Çalışma, kaynak gösterilmek şartıyla yapılacak alıntılar dışında Türkiye Bankalar Birliği'nin yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Türkiye Bankalar Birliği bu yayında yer alan bilgilerin yanlışsız olması için gerekli özeni göstermiş olmakla birlikte, bu konuda herhangi bir sorumluluk üstlenmez.

Kitap içindeki bilgiler, Bankacılık Kanunu kapsamında Türkiye'de faaliyette bulunan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının "Bankaların Kamuya Açıklanacak Finansal Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Hakkında Tebliğ" kapsamında hazırladıkları ve Türkiye Bankalar Birliği'ne tevdi ettikleri denetlenmiş, konsolide olmayan "Ortak Veri Gönderim Seti" tablolarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Sertifika No: 1107-34-009143

09.34.Y.8564.2

Türkiye Bankalar Birliği

Misyon :

Bankacılık sektörünün hak ve menfaatlerini gözeterek, sektörün büyümesine, sağlıklı çalışmasına, bankacılık mesleğinin gelişmesine, haksız rekabetin önlenmesine ve rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunmaktır.

Vizyon :

Finansal sektörün verim ve etkinliğinin artırılarak uluslararası büyüklüğe ve güce ulaşmasına, İstanbul'un uluslararası bir finans merkezi olmasına öncülük eden bir kurum olmaktır.

Temel Değerler :

- Serbest piyasa mekanizmasını savunmak
- Düzenlemelere uymak, ilkelere bağlılık
- Dürüstlük ve güvenilirlik
- Şeffaflık
- Hakkaniyetli davranmak
- Akılcı ve gerçekçi olmak
- Tasarruf ve verimlilik
- Yeniliğe ve değişime açıklık
- Bireye ve insan haklarına saygı
- Bilgi ve uzmanlığa değer vermek
- Dayanışma ve paylaşma
- Sosyal sorumluluk ve çevre bilinci

İçindekiler

	<u>Sayfa No.</u>
Sunum.....	v
Temel Ekonomik Göstergeler.....	vi
2008 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi.....	I-1
Genel Değerlendirme.....	I-1
2008 Yılında Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler.....	I-13
2008 Yılında Türkiye Bankacılık Sistemi.....	I-37
Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Faaliyette Bulunan Bankalar.....	II-1
Türkiye’de Bankacılık Sistemi	II-9
Mevduat Bankaları	II-14
Kamusal Sermayeli Bankalar.....	II-18
Özel Sermayeli Bankalar.....	II-22
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar.....	II-26
Yabancı Bankalar.....	II-30
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	II-34

Banka Bilanço Bilgileri.....	II-39
Mevduat Bankaları.....	II-41
Kamusal Sermayeli Bankalar.....	II-43
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.....	II-44
Türkiye Halk Bankası A.Ş.....	II-48
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.....	II-52
Özel Sermayeli Bankalar.....	II-57
Adabank A.Ş.....	II-58
Akbank T.A.Ş.....	II-62
Alternatif Bank A.Ş.....	II-66
Anadolubank A.Ş.....	II-70
Şekerbank T.A.Ş.....	II-74
Tekstil Bankası A.Ş.....	II-78
Turkish Bank A.Ş.....	II-82
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.....	II-86
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.....	II-90
Türkiye İş Bankası A.Ş.....	II-94
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.....	II-98
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar.....	II-103
Birleşik Fon Bankası A.Ş.....	II-104
Yabancı Bankalar.....	II-109
ABN AMRO Bank N.V.....	II-110
Arap Türk Bankası A.Ş.....	II-114
Bank Mellat.....	II-118
Citibank A.Ş.....	II-122
Denizbank A.Ş.....	II-126
Deutsche Bank A.Ş.....	II-130
Eurobank Tekfen A.Ş.....	II-134
Finans Bank A.Ş.....	II-138
Fortis Bank A.Ş.....	II-142
Habib Bank Limited.....	II-146
HSBC Bank A.Ş.....	II-150
ING Bank A.Ş.....	II-154
JPMorgan Chase Bank N.A.....	II-158
Millenium Bank A.Ş.....	II-162
Société Générale (SA).....	II-166
Turkland Bank A.Ş.....	II-170
WestLB AG.....	II-174

Sayfa No.

Kalkınma ve Yatırım Bankaları.....	II-179
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.....	II-180
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.....	II-184
Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.....	II-188
Diler Yatırım Bankası A.Ş.....	II-192
GSD Yatırım Bankası A.Ş.....	II-196
İller Bankası.....	II-200
İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.....	II-204
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.....	II-208
Nurul Yatırım Bankası A.Ş.....	II-212
Taib Yatırımbank A.Ş.....	II-216
Türk Eximbank.....	II-220
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.....	II-224
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.....	II-228
Ekler.....	II-233
Tablo 1 31.12.2008 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması.....	II-234
Tablo 2 31.12.2008 İtibariyle Banka ve Gruplar Bazında Şube ve Personel Sayıları.....	II-236
Tablo 3 31.12.2008 İtibariyle Aktif ve Pasif Kalemlerin Kalan Vadelerine Göre Gösterimi.....	II-238
Tablo 4 31.12.2008 İtibariyle Varlıkların, Yükümlülüklerin ve Nazım Hesap Kalemlerin Faize Duyarlılığı.....	II-239
Tablo 5 31.12.2008 İtibariyle Kur Riskine İlişkin Bilgiler.....	II-240
Tablo 6 31.12.2008 İtibariyle Tasarruf Mevduatı ve Mevduat Hesap Adetleri.....	II-241
Tablo 7 31.12.2008 İtibariyle Mevduat Hesap Adetleri.....	II-242
Tablo 8 31.12.2008 İtibariyle Mevduatın Vade Yapısı.....	II-244
Tablo 9 31.12.2008 İtibariyle Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı.....	II-246
Tablo 10 31.12.2008 İtibariyle Mevduatın İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı.....	II-248
Tablo 11 31.12.2008 İtibariyle Kredilerin İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı.....	II-251
Tablo 12 31.12.2008 İtibariyle Nakdi Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı.....	II-254
Tablo 13 31.12.2008 İtibariyle Sektörlere Göre Nakdi Kredi Dağılımı.....	II-256
Tablo 14 31.12.2008 İtibariyle Gayrinakdi Krediler Hesabı içinde Sektör Bazında Risk Yoğunlaşması.....	II-257
Tablo 15 31.12.2008 İtibariyle Öğretim Gruplarına Göre Bankalarda Çalışanlar.....	II-258
Tablo 16 31.12.2008 İtibariyle Grup ve Sektör Payları.....	II-260
Tablo 17 31.12.2008 İtibariyle Türk Bankalarının Yurtdışındaki Mali İştirakleri ve Bağlı Ortaklıkları.....	II-261
Tablo 18 31.12.2008 İtibariyle Yurtdışındaki Şubeler ve Temsilcilikler.....	II-265
Tablo 19 31.12.2008 İtibariyle Yabancı Bankaların Türkiye'deki Temsilcilikleri.....	II-268
Açıklamalar.....	II-269

Sunum

Bu kitap, Bankacılık Kanunu kapsamında Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının, "Bankaların Kamuya Açıklanacak Finansal Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Hakkında Tebliğ" formatında hazırladıkları ve Türkiye Bankalar Birliği'ne gönderdikleri, denetlenmiş konsolide olmayan mali tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnot bilgileri kullanılarak hazırlanmıştır; Türkiye ekonomisi ve bankacılık sistemindeki gelişmelere ilişkin değerlendirmeleri ve bankalarla ilgili genel ve bilanço bilgilerini içermektedir.

Banka ve grup bazında hazırlanmış ve söz konusu Tebliğ kapsamındaki daha detaylı bilgilere Birliğimiz web sitesinden (www.tbb.org.tr) ulaşılması mümkündür.

Kitabın kullanıcılar için yararlı olmasını diliyoruz.

Türkiye Bankalar Birliği

Türkiye Ekonomisi
Temel Ekonomik Göstergeler

	Birim	2005	2006	2007	2008	2009*
Büyüme						
GSYİH	%	8,4	6,9	4,5	1,1	-3,6
Tarım		6,6	1,3	-7,0	4,1	...
Sanayi		8,2	8,4	5,6	0,8	...
Hizmetler		8,7	7,2	5,7	0,8	...
Sektörel dağılım (cari fiyatlarla)	%					
Tarım		10,2	9,7	8,6	8,9	...
Sanayi		23,5	23,8	24,0	24,0	...
Hizmetler		66,3	66,5	67,4	67,1	...
GSYİH	Milyar dolar	482	526	659	742	...
GSYİH	Milyar TL	649	758	856	950	...
Nüfus	Milyon	72,3	73,0	70,6	71,1	...
Kişi başına GSYİH	Dolar	6.659	7.212	9.333	10.436	...
Kaynaklar harcamalar dengesi	GSYİH'nin % si					
Sabit sermaye yatırımları		25	21	22	23	23
Kamu		5	5	4	4	4
Özel		20	16	18	19	19
Yurtiçi tasarruflar		18	16	16	16	16
Kamu		4	6	2	2	2
Özel		14	10	14	14	14
Tasarruf dengesi		-7	-8	-6	-7	-7
Kamu		-1	1	-2	-2	-2
Özel		-6	-9	-4	-5	-5
Toplam tüketim		82	84	83	84	84
Kamu		12	13	10	10	10
Özel		70	71	73	74	74
GSYİH deflatörü	%	7	9	8	12	...
İşsizlik						
Genel	%	10	11	11	14	...
Kent		13	13	12	15	...
Kır		7	8	8	11	...
Enflasyon	%					
(12 aylık değ)						
Üretici		3	12	6	8	...
Tüketici		8	10	8	10	8
Kamu kesimi dengesi	%					
Kamu kesimi dengesi/GSYİH (özelleştirme hariç)		0	0	1	2	1
Kamu kesimi dengesi/GSYİH (özelleştirme dahil)		0	-2	0	1	0
Kamu kesimi dengesi (faiz dışı)/GSYİH (özelleştirme hariç)		-7	-7	-4	-4	-4
Bütçe dengesi/GSYİH		1	1	2	1	1
Bütçe dengesi(faiz dışı)/GSYİH		2	1	2	4	5
KİT dengesi/GSYİH		0	0	0	0	0
Mahalli idareler/GSYİH		0	0	0	0	0
Fonlar/GSYİH		0	-1	-1	0	0
Diğer/GSYİH		0	0	0	1	1
Merkezi Yönetim Bütçesi	Milyar TL					
Bütçe gelirleri		147	173	190	209	249
Bütçe harcamaları		156	178	204	226	259
Faiz harcamaları		46	46	49	51	58
Bütçe dengesi		-10	-5	-14	-17	-10
Faiz dışı denge		36	41	35	34	47
Finansman		13	6	13	19	...
Dış borç		-3	0	-3	3	...
Tahvil		34	13	12	6	...
Kısa vadeli		-12	-8	-3	8	...
Bono		-12	-8	-3	8	...
MB avansı		0	0	0	0	...
Diğer		-5	2	7	2	...

* Program

	Birim	2005	2006	2007	2008	2009*
Bütçe ile ilgili oranlar	%					
Bütçe gelirleri/GSYİH		23	23	22	22	...
Bütçe harcamaları/GSYİH		24	24	24	24	...
Personel harcamaları/GSYİH		5	5	5	5	...
Faiz ödemeleri/GSYİH		7	6	6	5	...
Yatırımlar/GSYİH		1	2	2	2	...
Personel harcamaları/toplam harcama		22	21	21	21	...
Faiz giderleri/toplam harcamalar		32	26	24	26	...
Yatırımlar/toplam harcamalar		7	7	6	6	...
İç borç stoku	Milyar TL					
Tahvil		227	242	249	261	...
Hazine bonosu		18	10	6	14	...
Kamu kağıtları		245	252	255	275	...
MB avansı		0	0	0	0	...
Kur farkları		0	0	0	0	...
Toplam		245	252	255	275	...
İç borç stoku/GSYİH	%	38	33	30	29	...
İç borç stoku+kamu dış borçları/GSYİH		51	46	41	38	...
Faiz oranları	%					
(Yıllık ortalama, net, bileşik)						
O/n		14	19	17	16	...
Kamu kağıtları		14	22	17	18	...
Kamu kağıtları vadesi (gün)		690	852	999	819	...
Döviz kurları						
Dolar (Yıl sonu)		1,3418	1,4056	1,1593	1,5218	...
12 aylık değişme	%	0	5	-18	31	...
Euro (Yıl sonu)		1,5875	1,8515	1,7060	2,1435	...
12 aylık değişme	%	-13	17	-8	25	...
Merkez Bankası Bilançosu	Milyar TL					
Bilanço toplamı		91	104	106	113	...
Bilanço/GSYİH	%	14	14	12	12	...
Net dış varlık		35	48	51	70	...
Net iç varlık		-2	-6	-6	-15	...
Kamuya açılan nakit krediler		19	19	17	14	...
Rezerv para		33	41	45	56	...
MBP		39	42	55	54	...
Döviz pozisyonu	Milyar dolar	16	21	33	36	...
Döviz rezervi	Milyar dolar	51	61	71	70	...
Parasal gelişmeler						
M1**	Milyar TL	62	72	78	83	...
M2***		238	297	345	434	...
M3****		261	320	370	458	...
Repo (R)		3	4	4	3	...
Para piyasası fonları (F)		20	19	21	14	...
Banka dışı kesim. menkul kıymetler (D)		65	66	68	74	...
Kredi stoku		159	219	286	368	...
M3RF		283	342	395	475	...
M3RFD		349	408	463	549	...
M1/GSYİH	%	10	10	9	9	...
M3/GSYİH	%	40	42	43	48	...
Kredi stoku/GSYİH	%	24	29	33	39	...

* Program

** Dolaşımdaki para+vadesiz mevduat (YP dahildir)

*** M1+vadeli mevduat (YP dahildir)

****M2+repo+para piyasası fonları

	Birim	2005	2006	2007	2008	2009*
Finansal varlıklar	Milyar TL					
Parasal varlıklar		230	297	345	439	...
TP		153	190	234	304	...
YP		76	107	111	135	...
Menkul kıymetler		466	484	589	457	...
Hisse senedi		217	228	334	181	...
Bono+tahvil		249	255	255	276	...
Kamu		249	255	249	275	...
Özel		0	0	6	1	...
Fonlar		22	19	21	14	...
Toplam		717	800	955	896	...
Dış ticaret	Milyar dolar					
İhracat		73	85	107	132	...
İthalat		116	137	170	202	...
Dış açık		43	52	63	70	...
GSYİH'ya oranı	%					
İhracat		15	16	16	18	...
İthalat		24	26	26	27	...
Dış açık		9	10	10	9	...
Ödemeler dengesi	Milyar dolar					
Dış ticaret dengesi		-34	-41	-47	-53	...
Görünmeyen işlemler dengesi ve transferler		11	9	9	12	...
Cari işlemler dengesi		-23	-32	-38	-41	...
Cari işlemler dengesi/GSYİH	%	-5	-6	-6	-6	...
Sermaye hareketleri	Milyar dolar	44	46	49	34	...
Doğrudan yatırımlar		9	19	20	15	...
Portföy yatırımları		13	7	1	-5	...
Net hata ve noksan		2	0	2	5	...
Rezervlerdeki artış (azalış)		-18	-6	-8	1	...
Uluslararası döviz rezervleri	Milyar dolar					
MB döviz rezervi		51	61	71	70	...
Ticari bankalar rezervi		23	38	44	...	...
Toplam		73	99	115	...	...
Dış borç stoku	Milyar dolar					
Toplam		169	207	249	277	...
Orta ve uzun vadeli		132	165	206	226	...
Kamu		68	70	71	75	...
MB		15	13	14	12	...
Özel		51	82	121	140	...
Reel sektör		35	53	79	99	...
Finansal kurumlar		16	29	42	41	...
Kısa vadeli		37	43	43	51	...
Kamu		0	2	2	3	...
MB		3	3	2	2	...
Özel		34	38	39	46	...
Reel sektör		17	18	23	24	...
Finansal kurumlar		18	20	16	22	...
İstanbul Menkul Kıymetler Borsası						
Ulusal Pazar						
İşlem gören şirket sayısı		282	291	292	318	...
Genel endeks	Dolar	1.687	1.621	2.790	1.028	...
Günlük ortalama işlem hacmi	Milyon dolar	793	886	1.166	1.041	...
Toplam işlem hacmi	Milyar dolar	197	222	291	252	...
Piyasa değeri	Milyar dolar	159	163	288	119	...
F/K oranı		17	22	12	6	...

* Program

2008 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi

I. 2008 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi

1. Genel değerlendirme

1.1. 2008 yılında ekonomik performans

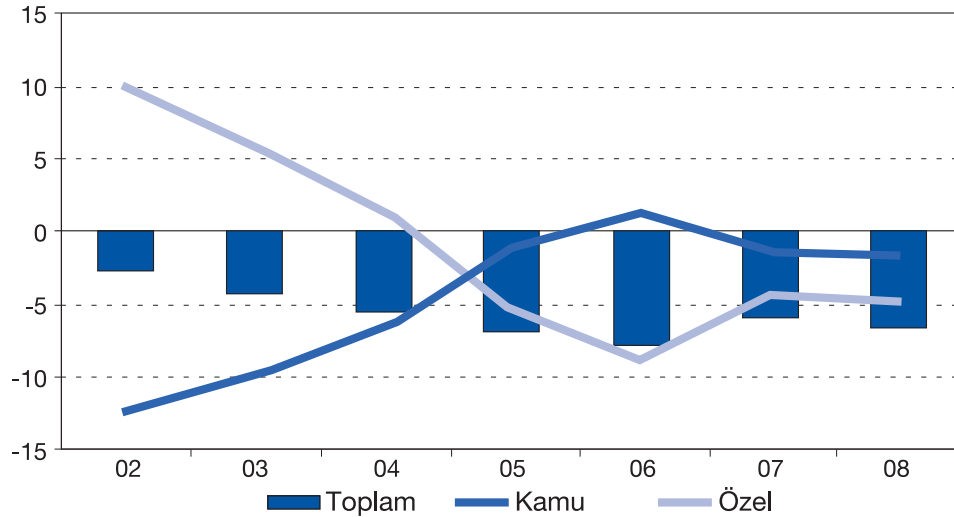
Büyüme yavaşlamıştır.

Türkiye ekonomisinde 2002 yılından sonra yaşanan istikrarlı ve yüksek hızda büyümenin ardından 2008 yılında ekonomik faaliyet hızlı bir yavaşlama göstermiştir. 2001 yılının son çeyreğinde başlayan ve sürekli büyüyen reel gayri safi yurtiçi hasıla, son çeyrekte yüksek bir hızda daralmıştır.

Ekonomide öne çıkan diğer önemli gelişmeler, enflasyonun ve faiz oranlarının dalgalı bir seyir izlemesi, hem kamu hem de özel sektör nedeniyle tasarruf açığının yüksek düzeyde kalması, bütçe açığının yükselmesi, net sermaye girişinin azalması, yurtiçi kaynakların kısa vadelerde kalması, son çeyrekte TL'nin değer kaybetmesi, bekleyişlerin kötüleşmesi ve risklerin artması olmuştur.

Sabit fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasılanın büyüme hızı 2008 yılında yüzde 1,1 olmuştur. Sabit sermaye yatırımları yüzde 4,6 azalmış; toplam tüketim ise yüzde 0,5 artmıştır. Toplam tasarruf açığının gsyih'nin yüzde 5,6'sı düzeyinde olduğu, kamu kesimi tasarruf açığının gsyih'ya oranının yüzde 1,7 düzeyinde gerçekleştiği, özel kesim net tasarruf açığının gsyih'ya oranının ise yüzde 4,9 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Tasarruf Dengesi / Gsyih (yüzde)

Büyüme hızı sanayi ve hizmetler sektörlerinde yüzde 0,8 olmuştur. Tarım sektöründe ise 2007 yılındaki daralmanın aksine büyüme görülmüştür. Reel ücretler hem kamu kesiminde hem de özel sektörde düşmüştür. İstihdam edilen kişi sayısı artmıştır, ancak, işgücü arzındaki hızlı artış ve işgücüne katılım oranının yükselmesine bağlı olarak işsizlik oranı yüzde 14'e yükselmiştir.

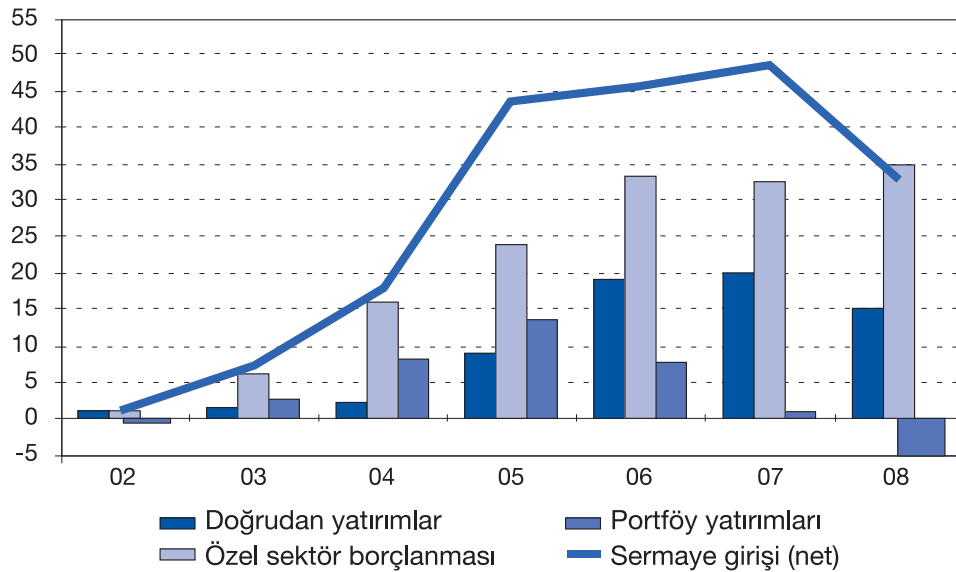
Açık enflasyon hedeflemesinin üçüncü yılında enflasyon, yüzde 4 olan hedefin üzerinde, yüzde 10,1 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyonun ilk yarıda yükselme eğilimi göstermesi nedeniyle kısa vadeli faiz oranı ikinci çeyrekte yavaş da olsa yükseltilmiş, son çeyrekte ise hızla düşürülmüştür.

Bütçe açığının büyümesine bağlı olarak, kamu kesimi açığının gsyih'ya oranı yüzde 0,1'den yüzde 0,8'e yükselmiştir. Öte yandan, kamu borç stokunun gsyih'ya oranı düşmeye devam etmiştir. Toplam borç stokunun gsyih'ya oranı yüzde 38 düzeyinde gerçekleşmiştir. İç borç stokunun gsyih'ya oranı yüzde 28, dış borç stokunun gsyih'ya oranı ise yüzde 10 düzeyindedir. Toplam borç stoku içinde döviz cinsinden kağıtların payı artmıştır. Kamunun kaynak talebinin finansal sektöre oranı gerilemeye devam etmiştir. İç borç stokunun, toplam mevduat, yatırım fonu, repo ve banka dışı kesimlerin portföylerindeki DİBS toplamına oranı 3 puan azalarak yüzde 52'ye gerilemiştir. DİBS'lerde faiz oranı yılın ilk yarısında artmış, yılın ikinci yarısında ise sınırlı da olsa gerilemiştir. Yıl sonunda, 2007 yılına göre yaklaşık 2 puan artarak yüzde 19 düzeyinde oluşmuştur.

Merkez Bankası döviz talebi yoluyla likidite yaratmaya devam etmiştir. Döviz alım ihaleleri yoluyla net 7,5 milyar ABD doları döviz satın alınmıştır. Banka, uzun bir aradan sonra açık piyasa işlemlerinde net alacaklı konumuna geçmiştir.

Yılın son çeyreğinde TL başlıca dövizler karşısında reel olarak değer kaybetmiştir. Risk algılamasının değişmesi portföy tercihlerinde farklılaşmaya neden olmuştur. Nakit, mevduat ve sermaye piyasası araçlarından oluşan finansal varlıkların gsyih'ya oranı 18 puan azalarak yüzde 95 olmuştur. Bunda hisse senedine olan talebin hızla azalması etkili olmuştur. Ekonomik faaliyetin yavaşlaması, TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybı ve küresel finansal dalgalanmalar, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) işlem gören şirketlerin piyasa değerinin dolar bazında yüzde 59 azalarak 119 milyar dolara gerilemesine neden olmuştur. Piyasa değerinin gsyih'ya oranı 25 puan azalarak yüzde 19'a gerilemiştir. Hisseleri İMKB'de işlem gören 13 bankanın piyasa değeri, toplam piyasa değerinin yüzde 37'sini oluşturmaktadır. TL mevduat, repo ve yatırım fonlarından oluşan para talebinin gsyih'ya oranı 3 puan artarak yüzde 33'e, yabancı para mevduatı da içeren para talebinin gsyih'ya oranı ise 5 puan artarak yüzde 48'e yükselmiştir. Toplam mevduatın gsyih'ya oranı yüzde 45'tir. Mevduat bazında, yabancı para ikamesi yüzde 35 düzeyindedir. Toplam mevduatın ortalama vadesi 3 ayın altında kalmaya devam etmiştir.

Sermaye Hareketleri (milyar dolar)

Mevduatın krediye dönme oranı Eylül 2008 itibarıyla yüzde 84'e kadar yükseldikten sonra yılın son çeyreğinde 3 puan azalarak yüzde 81'e gerilemiştir. Kredi stokundaki büyüme hızı yılın ilk dokuz ayında hızlanarak Eylül 2008'de yüzde 40'a yükseldikten

sonra Aralık 2008 itibariyle yüzde 31'e yavaşlamıştır. Kredi stokunun gsyih'ya oranı 7 puan artarak yüzde 39 olmuştur. Toplam kredilerin yüzde 71'i TL cinsinden kullanılmıştır.

Dış ticaret hacminin gsyih'ya oranı ise yüzde 45 düzeyinde gerçekleşmiştir. İç talebin daralmasına bağlı olarak cari işlemler açığındaki genişleme durmuş, cari açığın gsyih'ya oranı yüzde 5,6 olmuştur. Öte yandan, uzun bir aradan sonra, net sermaye girişi cari işlemler dengesi açığının altında kalmıştır. Net sermaye girişi 34 milyar dolar olmuştur. Bu gelişmede en büyük pay finansal olmayan kurumların dış borçlanması olmuştur. Doğrudan yabancı sermaye girişi 15 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Dış borç stoku 277 milyar dolara ulaşmış, borç stokunun gsyih'ya oranı 1 puan azalarak yüzde 37'ye gerilemiştir.

Performansı etkileyen faktörler

Ekonomik performansı etkileyen başlıca faktörler dünya ekonomisinde yaşanan istikrarsızlıklar, finansal sektörün küçülmesi, ticaret hacminin ve büyümenin yavaşlaması olmuştur. Yurtiçinde siyasi alandaki en önemli faktör ise yılın ilk yarısında, iktidar partisine dönük olarak Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açılmasıdır. Ayrıca, 2009 yılının ilk çeyreğindeki yerel seçimler de kamunun davranışını etkilemiştir.

2007 yılının sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) para ve sermaye piyasalarında başlayan istikrarsızlık ve küçülme, 2008 yılında dünya geneline yayılmış, ABD ekonomisi ile yakın ekonomik ilişkileri olan ülkeleri, Avrupa Birliği'ni, gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkeleri etkileyerek küresel bir nitelik kazanmıştır. Finansal piyasalarda borç verilebilir kaynaklarda ciddi ölçüde ve hızlı bir daralma olmuştur. Bir yandan finansal koşullar kötüleşirken bir yandan da risk algılaması hızla değişmiştir. Gelişmiş ülkeler yanında gelişmekte olan ülkeler de olumsuz etkilenmiştir. Gelişmekte olan ülkelere net sermaye çıkışı başlamıştır. Uluslararası piyasalardan özel sektörün ve bankaların borçlanma imkanları sınırlanmıştır. Bir çok ülkede küçülme yaşanmıştır; ticaret hacmi daralmış, işsizlik oranı yükselmiştir. Finansal varlıklar ve petrol fiyatları yanında emtia fiyatları da düşmüştür. Tasarruf açığı veren gelişmekte olan ülkeler açısından kritik konu döviz likiditesinin bulunması, dış borçların çevrilmesi olmuştur.

Finansal piyasaların küçülmesinin ve risk algılamasının değişmesinin bir sonucu olarak gelişmekte olan ülkelere sermaye girişinin önce yavaşlaması sonra tersine dönmesi, tasarruf açığının yüksek olmasından dolayı ülkemizde de piyasalarda istikrarsızlığa yol açmıştır. Gelişmelerin Türkiye'ye olan yansımaları özellikle 2008 yılının son çeyreğinde daha yoğun hissedilmiştir. İç talep ve dış talep aynı zamanda daralmıştır.

Dış kaynak hareketinde ani değişiklik ülkemizde döviz likiditesinin son çeyreğe girerken bir anda kaybolmasına neden olmuştur. Yurtdışında yerleşik yatırımcılar devlet iç borçlanma senetleri ve menkul kıymet portföylerini azaltarak, sermaye piyasasından çıkmaya başlamışlardır. Gelişmiş ülkelerde mevduat güvencesi miktarı yükseltilmiştir. Son çeyreğin hemen başında döviz mevduatından da hızlı bir çıkış olmuştur. Sonuçta, uzun bir aradan sonra döviz talebi döviz arzının üzerine çıkmış, TL ve döviz piyasalarında ani ve hızlı bir hareketlilik yaşanmış, piyasalarda öngörülebilirlik azalmış, istikrarsızlık artmıştır. TL başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, faiz oranları yükselmiş; hem TL hem de döviz kaynağının maliyeti artmıştır. Bir yandan daha kısıtlı ve pahalı kaynak, bir yandan varlık fiyatlarının

düşmesi, öte yandan iç ve dış talebin daralması finansal olmayan sektörleri önemli ölçüde etkilemiştir.

Yatırım ve çalışma sermayesi amaçlı kredi talebi düşerken, gelişmelerin sektörler üzerindeki etkisini anlamaya ve ölçmeye çalışan bankalar kredi arzında standartları yükselterek daha ihtiyatlı bir yaklaşım göstermişlerdir. Bunda, dış borçların çevrilme oranının belirsizliği, yurtdışındaki bankaların sahiplik yapısındaki değişme, yaşanan şokun makro ekonomik sonuçlarının, özellikle kamu bütçesi ve ödemeler dengesi finansmanı üzerindeki etkilerinin belirsizliği, bankacılıkta değişen kurallar, risklerin artmasının sermaye yeterliliğini azaltıcı etkisi, TL talebinin daralması, kaynak maliyetindeki artış ve kaynak vadesinin çok kısa olması da etkili olmuştur. Bu dönemde, bankaları en çok tedirgin eden konu, vadesi gelen dış borçların çevrilmesine ilişkin belirsizlik olmuştur. Bu nedenle, bankalar kısa vadeli yükümlülüklerin aksatılmadan karşılanabilmesini teminen döviz likiditelerini güçlendirme çabasına girmişlerdir. TL’de ise likidite azalmış ancak Merkez Bankası’nın yaklaşımı sayesinde likidite sorunu yaşanmamıştır.

Türkiye’de alınan önlemler

Küresel krizin ülkemizdeki etkilerini hafifletmek için çeşitli kurumlar tarafından bir dizi tedbir alınmıştır. Bu çerçevede, Merkez Bankası;

- uluslararası piyasalardaki belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar döviz ve efektif piyasaları döviz depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine 9 Ekim 2008 tarihinden itibaren yeniden başlamıştır.
- döviz depo piyasasında işlem limitlerini 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren iki kat artırarak 10,8 milyar dolara yükseltmiştir.
- 21 Kasım 2008 tarihinden geçerli olmak üzere, döviz depo piyasasında Merkez Bankası’ndan yapılacak borçlanmaların vadesini 1 haftadan 1 aya çıkarmıştır.
- bankaların zorunlu karşılık oranlarını düşürmüştür. Buna göre; bankaların zorunlu karşılık oranları Türk parası yükümlülüklerde değiştirilmeyerek yüzde 6’da bırakılırken, yabancı para yükümlülüklerde yüzde 11’den yüzde 9’a çekilmiştir. Kararın, 28 Kasım 2008 tarihinden itibaren geçerli olması öngörülmüştür. Merkez Bankası’nın bu önlemi ile bankacılık sistemine yaklaşık 2,5 milyar dolarlık ek likidite sağlanmıştır.
- yaşanan küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla ihracat reeskont kredisi limitini 500 milyon dolar artırarak 1 milyar dolara yükseltmiştir. Ayrıca, ihracat reeskont kredisi uygulama esas ve şartları yeniden düzenlenerek bu kredilere kullanım kolaylığı getirilmiştir. Bu amaçla, akreditifli işlemlerde akreditif bedelinin Merkez Bankası’na temlik edilmesi şartı kaldırılmıştır.

Öte yandan, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK); bankaların mali bünyelerinin korunması ve finansal aktiflerin fiyatlarındaki hızlı oynamaların sermaye yeterliliğine verebileceği zararların sınırlandırılması amacıyla bazı tedbirler almıştır.

Bu çerçevede BDDK;

- bankaların 2008 karlarını dağıtmayarak bünyelerinde tutmasını istemiştir,
- bankaların, ellerindeki menkul değerleri bir defaya mahsus olmak üzere, yeniden sınıflandırmalarına izin vermiştir.
- bankalar ile finansal olmayan kuruluşlar arasındaki kredi ilişkisinin sağlıklı olarak sürdürülmesini teminen sorunsuz görünen kredilerin yeniden yapılandırılabilmesine imkan tanınmıştır.

Hükümet, halen 50 bin TL olan mevduat güvencesini iki yıl süreyle artırma ve kapsamını belirleme konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) yetki almıştır. Konuyla ilgili yasal düzenleme TBMM Plan Bütçe Komisyonunda kabul edilmiştir. Yapılan bu değişiklikle, TMSF mevcut yasa hükmünü kullanarak mevduat güvencesini sınırsız hale getirirse dahi Fonun kaynak mevcudu yetersiz kalacağı için mevduat güvencesinin garantörünün doğrudan Hazine olması sağlanmıştır.

Ayrıca, TC Maliye Bakanlığı tarafından reel sektöre vergi kolaylığı getirilmiştir. Buna göre 1 Eylül 2008 tarihinden önce tahakkuk etmiş olan vergi borçlarının ödenmesine Aralık 2008 itibarıyla başlanması ve 18 takside bölünmesi hükme bağlanmıştır.

21 Kasım 2008 tarihinde yürürlüğe giren yasayla, gerçek ve tüzel kişilerce 1 Ekim 2008 tarihi itibarıyla sahip olunan para ve diğer kıymetli varlıkların Türkiye'ye getirilmesi halinde bunlardan yüzde 2 oranında bir vergi alınarak kayda girmesi sağlanmıştır. Aynı şekilde gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yurtiçinde bulunan ancak 1 Ekim 2008 tarihine kadar defter kayıtlarına işlenmeyen taşınır ve taşınmazlarının kayda alınmasının da yüzde 5'lik bir vergi ödemek suretiyle mümkün olabileceği hükme bağlanmıştır.

Küresel dalgalanmaların etkisini sürdürdüğü 2009 yılının ilk aylarında da, çeşitli kurumlar tarafından ek tedbirlerin uygulamaya alınmasına devam edilmiştir. Bu çerçevede;

Sicil affına ilişkin "5834 Sayılı Karşılıksız Çek ve Protestolu Senetler ile Kredi ve Kredi Kartları Borçlarına İlişkin Kayıtların Dikkate Alınmaması Hakkında Kanun" ile gerçek ve tüzel kişilerin, karşılıksız çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına ilişkin kayıtları, borçların yasanın yürürlük tarihinden önce veya yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde ödenmesi veya yeniden yapılandırılması halinde, borcun tamamının ödenmesini müteakiben Merkez Bankası'nda tutulan kayıtlardan silinmesi öngörülmektedir.

Hükümetin kriz ortamında şirketler, çalışanlar ve emeklilere yönelik uygulamaları içeren "mini önlem paket"ine göre, İşsizlik Fonu üzerinden uygulanan "kısa çalışma ödeneği"nde süre 3 aydan 6 aya çıkarılmış, ödeme miktarı da yüzde 50 artırılmıştır. Emeklilerin aylıkların hiçbir şekilde haciz edilememesi hükmü getirilmiş, 49 tane ile dönük olarak uygulanan teşviklerin süresi 1 yıl uzatılmıştır.

Hükümet küresel mali krizin etkilerinin en aza indirilmesini teminen 13 Mart 2009 tarihinde aşağıda yer alan önlemleri açıklamıştır. Buna göre;

- beyaz eşyada Özel Tüketim Vergisi'nin (ÖTV) 3 ay süreyle indirilmesi,
- otomotivdeki ÖTV'nin 3 ay süre ile indirilmesi,
- konutlarda 3 ay süre ile Katma Değer Vergisi'nin (KDV') yüzde 18'den yüzde 8'e indirilmesi,
- Kobi'lere 75 milyon TL ek ödenek verilmesi,
- kaynak kullanım destek fonu (KKDF) oranının 5 puan azalması,
- Eximbank'ın sermayesinin 500 milyon TL artırılması,
- sanayide uygulanan indirimli gece tarifi hafta sonları ve diğer resmi tatil günlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması

öngörülmüştür.

Hükümet tarafından 25 Mart 2009 tarihinde açıklanan bir diğer önlem paketi çerçevesinde, üç ay süre ile geçerli olmak üzere işyerlerinin satışından alınan KDV

yüzde 8'e, gayrimenkul alımında tapu harcı binde 15'ten binde 5'e, mobilyada alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e, Kobi'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makinalarından alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e, bilişim ve büro mobilyalarından alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e düşürülmüştür. Hükümetin, krizin etkilerini azaltmak için 30 Haziran 2009'a kadar geçerli olmak üzere KDV'yi yüzde 18'den yüzde 8'e indirdiği ürünlere yan ürünler de eklenerek kapsam genişletilmiştir. 14 Nisan 2009 tarihinde açıklanan yeni düzenleme ile otomotivde bazı yan ürünler ve mobilyalar bu kapsama alınmıştır.

Merkez Bankası Yasası'nın 40'ıncı maddesinin (I) numaralı fıkrasının (c) bendi uyarınca kullanılabilir olacak kredilere ilişkin usul ve esasların belirlendiği "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Likidite Desteği Kredisi Yönetmeliği" yayımlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik uyarınca kredilerin; avans şeklinde, birer aylık vadelerle, en fazla bir yıl süreyle, bu tür kredilerin faizinin merkez bankalarının normal açık piyasa işlemleri faiz oranından daha yüksek belirlenmesi temel ilkesi dikkate alınarak, Merkez Bankası'nın bankalararası para piyasası gün içi işlemleri için belirlediği borç verme faiz oranından, mevcut durumda, bankalararası para piyasasında kabul edilen teminatlar karşılığında, kredi başvurusunda bulunan bankanın özkaynaklarının 2 katı ile sınırlı olmak üzere kullanılması esası getirilmiştir.

Merkez Bankası, finans piyasalarında oluşabilecek olası döviz sıkışıklığını aşmak ve bankaları rahatlatmak amacıyla döviz depo piyasasında faiz oranlarını düşürmüştü ve vadeyi uzatmıştır. Döviz depo piyasasında borç verme faiz oranı dolar için yüzde 7'den yüzde 5,5'e, euro için yüzde 9'dan yüzde 6,5'a düşürülmüştür. Döviz depo piyasasında bankaların kendi aralarındaki işlemlerin vadesi 1 aydan 3 aya uzatılmıştır.

Uluslararası kuruluşlara göre, yaşanmakta olan sorunlar kontrol altına alınsa dahi etkileri uzun süreli olacaktır. Bu kuruluşların tahminine göre dünya ekonomisi 2009 yılında küçülecek, ticaret hacmi daralacak, gelişmekte olan ülkelere sermaye girişi azalacaktır. Tasarruf açığı yüksek, büyümesi büyük ölçüde ihracata bağımlı, dış borç ödemesi yüklü miktarda olan ülkelerin küresel gelişmelerden daha fazla etkilenmesi beklenmektedir.

1.2. Orta vadeli program ve 2009-2011 dönemine ilişkin tahminler

Nisan 2009'da açıklanan Katılım Öncesi Ekonomik Program (KEP) ile, ekonomik büyüklüklere ilişkin hedefler, küresel dalgalanmanın etkileri de dikkate alınarak önemli ölçüde revize edilmiştir. Buna göre, gsyih'nin 2009 yılında yüzde 3,6 oranında daralması, 2010 ve 2011 yıllarında ise sırasıyla yüzde 3,3 ve yüzde 4,5 oranında büyümesi beklenmektedir. Bu büyüme rakamları çerçevesinde, cari işlemler açığının 2009 yılında 11 milyar dolar düzeyinde gerçekleşeceği, 2010 ve 2011 yıllarında ise, sırasıyla 18,6 milyar dolar ve 26,4 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

Küresel dalgalanmanın etkilerinin azaltılması çabaları ve 2009 yılında gerilemesi beklenen ekonomik faaliyetin vergi gelirlerini olumsuz etkileyeceğinden hareketle, kamu kesimi dengesinde bozulma beklenmektedir. Buna göre 2009 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF) tanımlı devlet faiz dışı bütçe dengesinin gsyih'nin yüzde 0,6'sı oranında açık vermesi beklenmektedir. Genel kamu borç stokunun (brüt) 2009 yılında gsyih'nin yüzde 43,1'i düzeyinde gerçekleşeceği beklenmektedir. 2010 ve 2011 yıllarında ise bu oranların sırasıyla yüzde 44,1 ve yüzde 43,4 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

AB'ye Katılım Öncesi Ekonomik Program: Temel Ekonomik Büyüklükler

	2008*	2009**	2010**	2011**
Gsyih (reel büyüme, yüzde)	1,1	-3,6	3,3	4,5
Cari işlemler açığı (milyar dolar)	-41,7	-11	-18,6	-26,4
IMF tanımlı faiz dışı fazla/gsyih (yüzde)	1,7	-0,6	0,5	0,6
Faiz dışı fazla/gsyih (yüzde)	4,1	1,7	2,6	2,6
Genel kamu borç stoku(brüt) /gsyih (yüzde)	39,5	43,1	44,1	43,4

* Geçici

** Program hedefi

Kaynak: DPT

Diğer taraftan, mali kurala ilişkin düzenlemenin 2009 yılında TBMM'ne sevk edileceği ve 2011 yılı bütçesinde mali kural uygulamasına geçileceği bildirilmiştir.

1.3. 2008 yılında bankacılık sektörü

Bankacılık sistemi ilk üç çeyrekte kredi arzını artırmış, son çeyrekte ise risklerin artması ve likiditenin önem kazanması nedeniyle daha ihtiyatlı bir yaklaşım içinde olmuştur. Yılın ilk üç çeyreğinde bankalar, kredi kullandırmaya ağırlık vermeye devam etmişlerdir. Bu dönemde sağlanan kaynakların yüzde 75'i kredi olarak kullandırılmıştır. Menkul değerler cüzdanının toplam bilanço içindeki payı gerilemiş; likit varlıklar ise bilanço içindeki payını korumuştur. Ters para ikamesi süreci yavaşlamakla beraber devam etmiştir. Bilançolarda TL kalemlerin payı artmıştır.

Yılın son çeyreğinde, küresel finans sistemindeki sorunlar ve bunların ekonomiye olumsuz yansımaları nedeniyle, bankalarda özellikle döviz cinsinden kaynak kaybı yaşanmış; yurtdışı kaynak temini daha zor ve pahalı hale gelmiştir. Ekonomide risk algısı yükselmiş, beklentiler bozulmuştur. Finansal piyasalardan kaynak çıkışı yaşanmıştır. TL'nin değer kaybı ve hisse senetlerinin değerlerinin düşmesi, finansal varlıklara olan talebi düşürmüştür.

Bankacılık sistemi, 2008 yılının son çeyreğinde özellikle döviz cinsinden likit varlıklarını artırmaya ve kredi stokunun kalitesini korumaya yönelmiştir. Kredi standartları yükseltilmiş, kredi stokunun artış hızı yavaşlamıştır. Kamu maliyesindeki gevşeme nedeniyle iç borç stokunun çevrilme oranının artması ve bankaların likit varlık tercihlerinin güçlenmesi sonucu menkul değerler cüzdanı artmaya başlamıştır.

Kaynaklar tarafında, yurtdışından temin edilen kaynaklar dolar bazında gerilemiş, Ekim ayında döviz tevdiat hesapları ve repo işlemleriyle sağlanan fonlar azalmıştır. Kasım 2008'den itibaren mevduat erimesi durmuş ve sınırlı artışlar yaşanmaya başlamıştır.

TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybı nedeniyle, hem aktif, hem pasif tarafta, YP kalemlerin payı artmıştır. Sektörün yabancı para net genel pozisyonu çok sınırlı olduğundan, önemli bir kur riski oluşmamıştır. Likidite riski dikkatle izlenmektedir. Faiz riski ise, BDDK'nın düzenlemeleri, Merkez Bankası'nın para politikasını gevşetmeye başlaması ve faiz oranlarının dalgalanmanın ilk aylarında yükselmesinin ardından, gerilemeye başlaması sonucu, kontrol altında gözükmektedir. Öte yanan, mevcut kredi stokunun kalitesinin korunması ve sorunlu kredilerdeki hızlı artışın kontrol altına alınabilmesi önem arz etmektedir.

Toplam aktifler, cari fiyatlarla yüzde 26 oranında büyüyerek 706 milyar TL (464 milyar dolar) olmuştur. Toplam aktiflerin gsyih'ya oranı yüzde 74 düzeyindedir. YP cinsinden

aktiflerin ve pasiflerin toplam bilanço içindeki payı 2 puan artarak, sırasıyla yüzde 31 ve yüzde 35 olmuştur.

Yıl genelinde, kredilerin toplam aktifler içindeki payı 2007 yılı sonuna göre 2 puan artarak yüzde 52'ye ulaşmıştır. Bireysel kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 32 düzeyinde sabit kalmıştır. Menkul kıymetlerin toplam aktiflerdeki payı 2 puan azalarak yüzde 29'a düşmüştür. Duran aktiflerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 3 düzeyindedir. Sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 3,8'e yükselmiş, bu kredilerin yüzde 81'i için özel karşılık ayrılmıştır.

Toplam mevduat yüzde 27 oranında artarak 453 milyar TL olmuştur. Toplam mevduatın gsyih'ya oranı yüzde 48, toplam aktiflere oranı ise yüzde 64'tür. Toplam mevduatın yüzde 64'ü TL mevduattır. TL mevduatın ortalama vadesi 2,2 ay, YP mevduatın ortalama vadesi ise 2,8 ay düzeyindedir. Yurtdışı bankalardan sağlanan kaynaklar 80,4 milyar TL (52,8 milyar dolar) ile toplam aktiflerin yüzde 11'i düzeyindedir. Bu kaynakların büyük bölümü YP cinsindedir.

Özkaynaklarda ve serbest sermayede büyüme yavaşlamakla beraber, devam etmiştir. Özkaynaklar 83 milyar TL (54 milyar dolar) serbest özkaynaklar ise 58 milyar TL (38 milyar dolar) olmuştur. Özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 12 dolayında, standart rasyo ise yüzde 18 düzeyindedir. Özkaynak karlılığı 4,2 puan azalarak yüzde 15,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2008 yılında toplam aktifler içinde ilk beş bankanın payı yüzde 62, ilk on bankanın payı ise yüzde 86 olmuştur.

2008 yılında, 32'si mevduat, 13'ü kalkınma ve yatırım, 4'ü katılım olmak üzere 49 banka faaliyet göstermiştir. Sermayesinin yüzde 51'i yurtdışında yerleşik yatırımcılara ait olan mevduat bankalarının sayısı 17, kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı ise 4 olmuştur. Yurtdışı yerleşik yatırımcılarla stratejik ortaklık anlaşması yapan dört banka dahil edildiğinde, bu sayı 24'e yükselmektedir. Bu bankalardan 13 tanesi Avrupa, 5 tanesi Ortadoğu, 4 tanesi ABD ve 1'er tanesi de Asya ve Afrika bölgesi kaynaklıdır.

Şube sayısında ve istihdamda 2003 yılında başlayan artış eğilimi 2008 yılında da sürmüştür.

Seçilmiş Göstergeler: AB ve Türkiye Bankacılık Sistemleri*

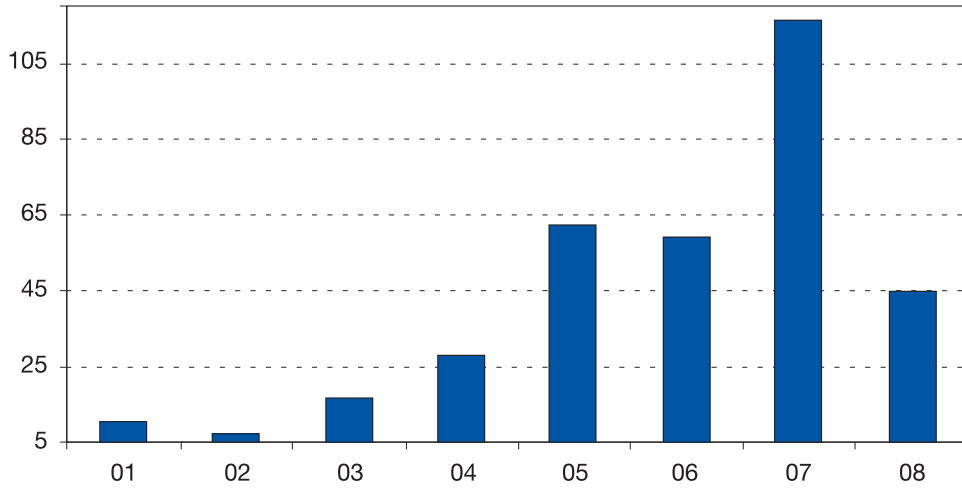
	AB27 (2007)	Türkiye (2007)
Kişi başına aktif (Euro)	82.827	4.453
Toplam aktifler/gyih (yüzde)	334	66
Nüfus/personel sayısı	153	466
Nüfus/şube sayısı	2.123	9.697
Nüfus/ banka sayısı	59.401	1.605.978

* Mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarını içermektedir.

2002-2008 döneminde yaşanan istikrarlı büyümeye ve kredi arzındaki artışa rağmen, Türkiye'de bankacılık sistemi, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça küçük bir ölçeğe sahiptir:

Finansal kurumların piyasa değeri 2008 yılı sonunda 45 milyar dolar düzeyine gerilemiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) işlem gören hisse fiyatlarında 2008 yılının özellikle son çeyreğinde yaşanan gerileme ve TL'nin değer kaybı, piyasa değerindeki gerilemede etkili olmuştur.

Mali Kurumlar Piyasa Değeri (milyar dolar)

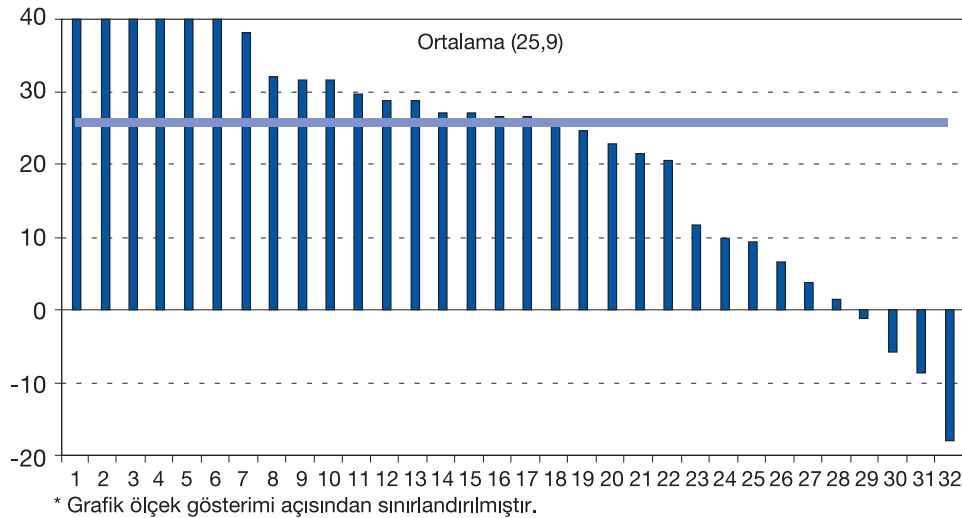

1.3.1. Seçilmiş göstergelerde sektörün görünümü

1.3.1.1. Büyüme

Mevduat bankaları bilanço büyüklüğü 2008 yılında ortalama yüzde 25,9'luk artış kaydetmiştir.

Yıllık Büyüme* (yüzde)

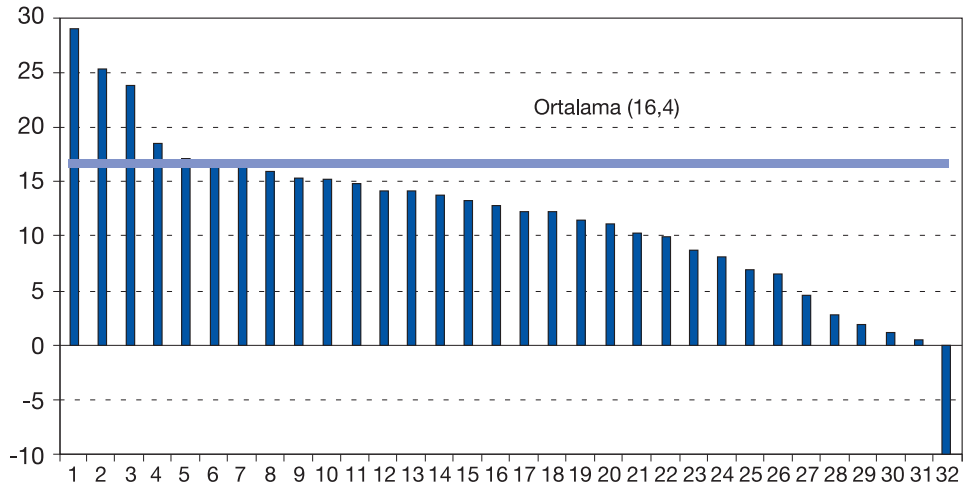

Sektörde faaliyet gösteren 32 mevduat bankasının 17 tanesi sektör ortalamasının üzerinde büyümüştür. Dört mevduat bankasının bilanço büyüklüğü yüzde 50'nin üzerinde artarken, dört mevduat bankasının bilançosu da küçülmüştür.

1.3.1.2. Karlılık

Mevduat bankalarının özkaynak karlılığı Aralık 2008 itibariyle ortalama yüzde 16,4 olmuştur. Yedi banka ortalamanın üzerinde özkaynak karlılığı sağlamış, bir banka ise zarar etmiştir.

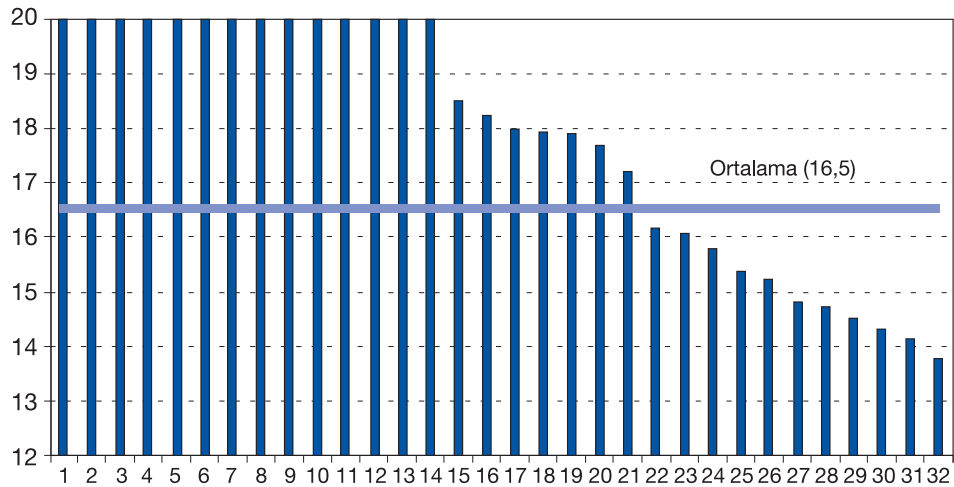
Özkaynak Karlılığı (yüzde)

1.3.1.3. Sermaye yeterliliği

Mevduat bankalarının sermaye yeterliliği ortalama yüzde 16,5 olarak gerçekleşmiştir. Yirmibir bankanın sermaye yeterliliği oranı, ortalamanın üzerinde olmuştur.

Sermaye Yeterliliği (yüzde)

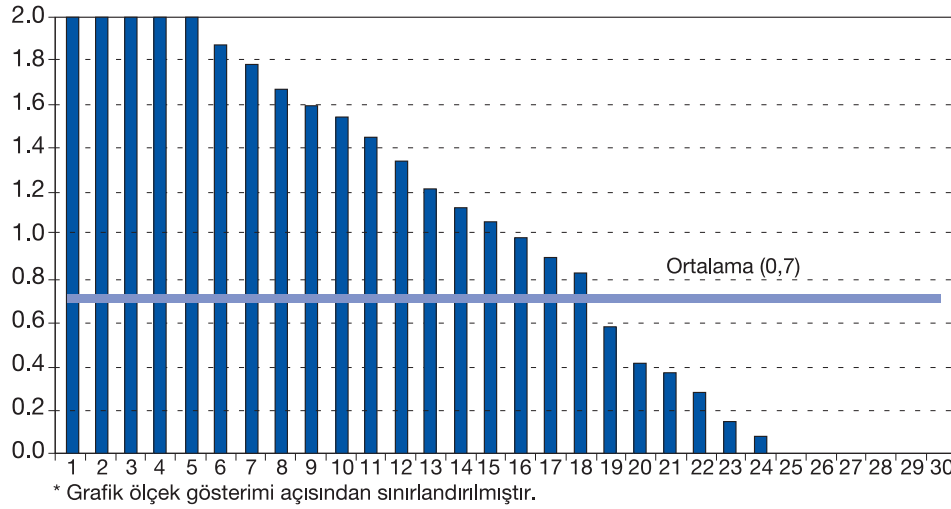
1.3.1.4 Takipteki alacaklar

Takipteki alacaklar yılın son çeyreğinde yükselmeye başlamıştır. Takipteki alacakların yüzde 81'i için karşılık ayrılmıştır.

Karşılık sonrası takipteki alacakların toplam kredilere oranı ortalama yüzde 0,7 olarak gerçekleşmiştir. Onsekiz bankada bu oran, ortalamanın üzerinde gerçekleşirken; altı bankada sıfır olmuştur.

Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler* (yüzde)

1.3.1.5. Kredi talebi ve bankacılık sisteminin kredi arzı

Finansal olmayan kurumların ve hane halkının 2008 sonu itibariyle kullandığı kredilerin toplamı 490 milyar TL olmuştur. Bu kredilerin 379 milyar TL'si Türkiye'de yerleşik bankalardan, 119 milyar TL'si yurtdışında yerleşik finansal kurumlardan karşılanmıştır. Türkiye'de yerleşik bankalar tarafından kullanılan krediler 2002-2008 döneminde 6 kat büyümüştür. Toplam kredilerin gsyih'ya oranı yüzde 26'dan yüzde 52'ye, Türkiye'deki yerleşik bankalardan kullanılan kredilerin oranı ise yüzde 15'ten yüzde 39'a çıkmıştır.

Toplam kredilerin 374 milyar TL'si kurumsal kredi iken, 116 milyar TL'si hane halkı tarafından kullanılmıştır. Kurumsal kredilerin gsyih'ya oranı yüzde 39, hane halkı tarafından kullanılan kredilerin oranı ise yüzde 13'tür. Kredilerin yüzde 40'ı TL cinsindendir. Kredilerin bilanço içindeki payı 2002 yılına göre 26 puan artarak yüzde 50'ye yükselmiştir. Bu dönemde sorunlu kredilerin payı gerilemiş ve 2008 itibariyle yüzde 3,6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

1.3.2. 2008-2009 döneminde bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren düzenleme değişiklikleri

Kambiyo gider vergisi sıfıra indirilmiştir. Organize sanayi bölgelerine kredi tahsis eden kredi kuruluşlarının alacaklarını tahsil edememeleri halinde, lehlerine ipotek tesis edilmiş taşınmazların satışına iştirak etmelerine imkan sağlanmıştır.

Vakıf mevduatlarının sadece tanımlanmış kurumlara yatırılmasını öngören Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. Vakıflar Yönetmeliği'nin "Vakıf paralarının değerlendirilmesi" başlıklı 16'ncı maddesinde, vakıfların varlıklarını, ekonomik kural ve riskleri gözetmek suretiyle değerlendirmeleri ve paralarını Türkiye'de kurulu bankalara yatırmaları öngörülmüştür.

İş Kanunu'nun 30'uncu maddesinde yapılan değişikliklerle; özel sektör işyerlerinde eski hükümlü ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun Ek 1'inci maddesinin (b) fıkrası uyarınca istihdamı zorunlu olan terör mağduru çalıştırma zorunluluğu kaldırılarak, özüllü işçi çalıştırma oranı yüzde 3 olarak belirlenmiştir.

5754 sayılı Kanun'un 73'üncü maddesiyle 5510 sayılı Kanun'a eklenen Geçici 20'nci madde ile bu madde kapsamındaki sandıkların Sosyal Güvenlik Kurumu'na devri düzenlenmiştir.

"Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5797 Sayılı Kanun"un 2 ve 10'uncu maddeleri ile 5763 sayılı Kanun ile getirilen teşviklerin 506 sayılı Kanunun Geçici 20'nci maddesi kapsamındaki sandıkların statülerine tabi personeli için de uygulanması sağlanmıştır.

Suç gelirlerinin aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadele alanında, TC Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından hazırlanan alt düzenlemeler ile bankaların sorumluluğu yeniden düzenlenmiş, bu alandaki mevzuat tamamen yenilenerek, uluslararası standartlara önemli ölçüde yaklaştırılmıştır.

Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörün Finansmanının Önlenmesine İlişkin düzenlemelerde öngörülen adres teyit yükümlülüğü çerçevesinde Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 45'inci maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişiklikle bankaların da adres kayıtlarından yararlanmasına imkan sağlanmıştır.

Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları İle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelikte yapılan değişiklikle daha adil bir sigorta prim tarifi oluşturularak farklı risk değerliliğine sahip bankaların farklı tutarlarda prim ödemesine olanak tanınmıştır.

Türk Ticaret Kanunu'nun 711'inci maddesinin 3 numaralı fıkrası yürürlükten kaldırılarak keşideci tarafından bankaya verilen "ödemeden men talimatı" uygulamasına son verilmiştir.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da bankaların operasyonel maliyetlerini azaltan düzenlemeler yapılmıştır.

Tüketici kredilerine ilişkin bankaların ilan ve reklamlarında belirtilen faiz oranlarının tüketiciler için yeterince bilgilendirici olması ve bankalar arasında karşılaştırma imkanı vermesi, müşterilerin üstlenecekleri maliyetler hakkında açıklayıcı olmasını teminen Türkiye Bankalar Birliği tarafından bir düzenleme yapılmıştır.

Türkiye Bankalar Birliği'nin etik ilkelerine olan uyumun izlenmesini, etik ilkelerin daha iyi anlaşılmasını ve yorumlanmasını teminen geçen dönem başlatılan çalışmalar tamamlanarak Etik Komisyonu oluşturulmuştur.

Türkiye'de yerleşik bankaların rekabet gücünün artırılmasını teminen, yurtdışında yerleşik finansal kurumların Türkiye'de temsilcilik açılması ve bunların faaliyetlerine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla "Türkiye'de Açılan Temsilciliklerin Faaliyetlerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ" yayımlanmıştır.

Uluslararası banka hesap numarası (International Bank Account Number-IBAN) standardına uygun olarak ülkemizde de bir hesap numarası standardı belirlenmiş ve bankaların bu standarda uygun olarak uygulamaya geçmeleri konusunda koordinasyon faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. "Uluslararası Banka Hesap Numarası Hakkında Tebliğ" yayımlanmıştır.

2. 2008 Yılında Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler

2.1. Büyüme

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2008 yılında sabit fiyatlarla, gsyih yüzde 1,1 oranında büyümüştür. Cari fiyatlarla gsyih yüzde 12,7 oranında artarak 950 milyar TL'ye, dolar bazında gsyih ise yüzde 13 oranında artarak 742 milyar dolara ulaşmıştır. Gsyih deflatörü yüzde 8'den yüzde 11,5'e yükselmiştir. Sabit fiyatlarla büyüme hızı, 2008 yılı programında öngörülen yüzde 5,5 oranındaki hedefin oldukça altında, deflatör ise yüzde 5 olan hedefin üzerinde gerçekleşmiştir.

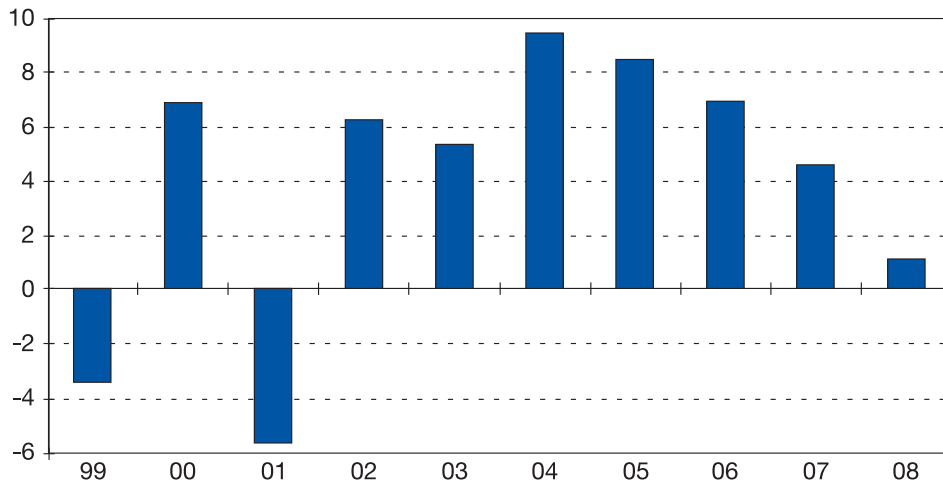
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

	2002	2006	2007	2008
Büyüme (yüzde)				
Cari fiyatlarla	45,9	16,9	12,9	12,7
Sabit fiyatlarla	6,2	6,9	4,5	1,1
Deflatör (yüzde)	37,4	9,4	8,0	11,5
Gsyih (1987 fiyatlarıyla, milyon TL)	73	97	101	102
Gsyih (cari fiyatlarla, 1998 bazlı seridir)				
Milyar TL	351	758	856	950
Milyar dolar	229	526	659	742
Kişi başına gelir (dolar)	3.296	7.212	9.333	10.436

Kaynak: TÜİK

Türkiye ekonomisinde büyüme hızı 2004 yılından sonra ivme kaybetmeye başlamış, ancak 2008 yılına kadar uzun dönem ortalaması olan yüzde 4'ün üzerinde büyümüştür. Ancak, büyüme hızındaki yavaşlama 2008 yılının ilk çeyreğinden sonra daha belirgin hale gelmiş, son çeyrekte ise küçülme yaşanmıştır. Böylece, 2002 yılının üçüncü çeyreğinde başlayan ve kesintisiz olarak 27 çeyrek devam eden büyüme süreci, 2008 yılının son üç ayında sona ermiştir. Yılın dördüncü çeyreğinde gsyih sabit fiyatlarla yüzde 6,2 oranında küçülmüştür. Büyüme hızının 2008 yılında hızla yavaşlamasının başlıca nedenleri sermaye girişinin hız kesmesi, küresel ekonomideki risklerin artışına bağlı olarak hem iç hem de dış talepteki gerileme, özellikle özel sektör sermaye yatırımlarının azalması, para piyasalarında dalgalanmanın artması ve TL'nin değer kaybetmesi olmuştur.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (sabit fiyatlarla, yüzde değişme)

İktisadi faaliyet kolları itibariyle tüm ana sektörlerde büyüme yaşanmıştır. Tarımda yeniden büyüme yaşanırken, sanayi ve hizmetler sektöründe dikkati çeken bir yavaşlama olmuştur. Sabit fiyatlarla tarım sektörü yüzde 4,1, sanayi ve hizmetler sektörleri yüzde 0,8 oranında büyümüştür. Cari fiyatlarla tarım sektörünün gsyih içindeki payı 0,3 puan artarak yüzde 8,9'a yükselirken, sanayi sektörünün payı değişmemiş, hizmetler sektörünün payı ise 0,3 puan azalarak yüzde 67,1'e gerilemiştir.

Sektörel Büyüme

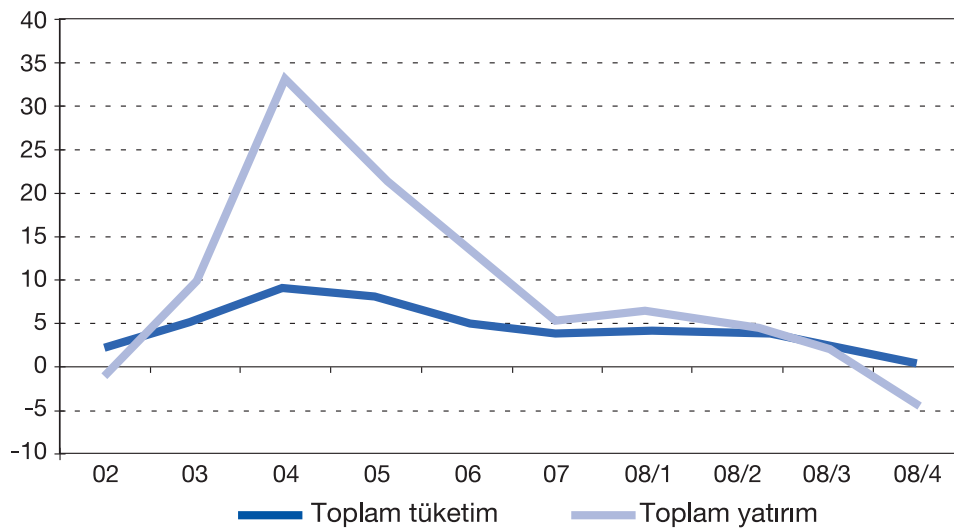
	Yüzde değişme (Sabit fiyatlarla)				Gsyih'ya oranı (Cari fiyatlarla, yüzde)			
	2002	2006	2007	2008	2002	2006	2007	2008
Tarım	6,9	1,3	-7,0	4,1	14	10	9	9
Sanayi	9,4	8,4	5,6	0,8	29	24	24	24
Hizmetler	7,5	7,2	5,7	0,8	57	67	67	67

Kaynak: TÜİK

Sanayi sektörünün en önemli alt sektörü olan imalat sanayinde büyüme hızı yüzde 0,8 olmuştur. Alt sektörler itibariyle; toptan ve perakende ticaret ile inşaat sektörlerinde küçülme yaşanmış; oteller, lokantalar ve eğitim sektörlerinde büyüme imalat sanayinin gerisinde kalmış; diğer sektörlerde büyüme, imalat sanayi büyüme hızından daha yüksek olmuştur. Enerji sektöründe üretim yüzde 3,8 oranında artmıştır. İmalat sanayinde Aralık 2008 ortalama kapasite kullanım oranı bir yıl önceye göre 16,4 puan azalarak yüzde 64,7'ye gerilemiştir. Bu oran kamuda yüzde 61,6, özel sektörde ise yüzde 65,2 olarak gerçekleşmiştir.

Sabit fiyatlarla tüketim talebi yüzde 0,5 oranında artarken, yatırım talebi ise yüzde 4,6 oranında gerilemiştir. İthalattaki yavaşlamanın da etkisiyle toplam talep yüzde 0,5 oranında küçülmüştür.

Tüketim ve Yatırım Talebi (sabit fiyatlarla, yıllık yüzde değişme)

Gsyih içinde özel sektörün tüketim harcamaları cari fiyatlarla yüzde 73, yatırım harcamaları ise yüzde 16 oranında paya sahiptir. Kamunun tüketim harcamalarının

payı yüzde 13, yatırım harcamalarının payı ise yüzde 4 olmuştur. Kamunun yatırım ve tüketim harcamalarının payı 2007 yılına göre artmıştır. Sabit fiyatlarla özel sektör yatırım harcamaları 2008 yılının ilk çeyreğinden itibaren hızla yavaşlamaya başlamış, 2008 sonunda ise yüzde 7,3'e gerilemiştir.

Yurtiçi Tasarruflar ve Tasarruf Dengesi (gsyih'ye oranı, yüzde)

	2002	2006	2007	2008*
Yurtiçi tasarruflar	19	16,6	16,1	15,9
Kamu	-6,2	6,2	2,3	2,1
Özel	25,3	9,8	13,8	13,8
Tasarruf dengesi	-2,6	-8,2	-5,9	-6,5
Kamu	-12,5	1,1	-1,5	-1,7
Özel	9,9	-8,8	-4,4	-4,8
Dış kaynak	2,6	7,8	7,1	6,5

Kaynak: DPT

* Tahmin

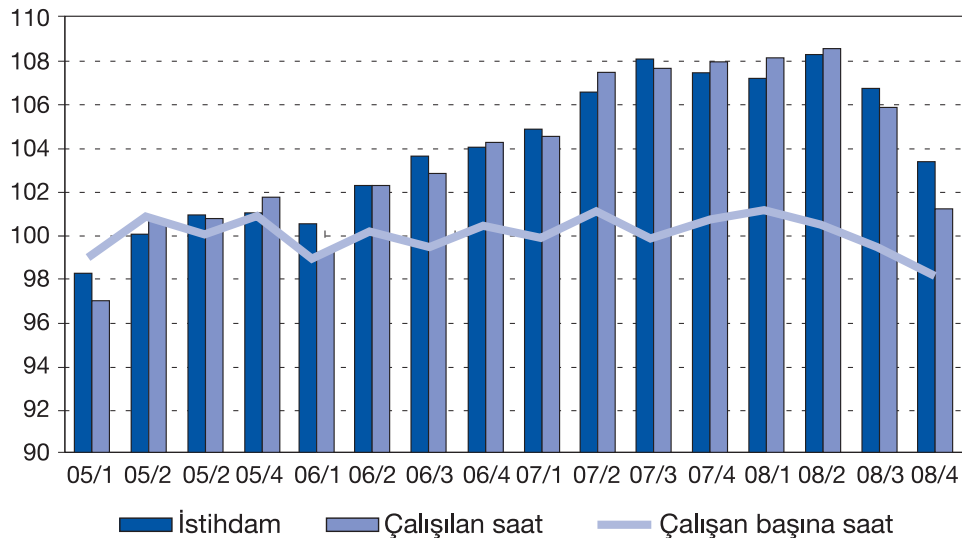
Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) tahminlerine göre, yurtiçi tasarruf oranının gsyih'ye oranı 0,2 puan azalarak yüzde 15,9'a gerilemiştir. Tasarruf oranı, özel kesimde değişmemiş, kamu kesiminde ise düşmüştür. Tasarruf açığı ise 0,6 puan artarak gsyih'nin yüzde 6,5'ine ulaşmıştır. Kamu kesiminde yüzde 1,5 olan tasarruf açığının gsyih'ya oranı 0,2 puan artarak, yüzde 1,7'ye ulaşmış; özel kesimde ise yüzde 4,4 olan tasarruf açığının gsyih'ya oranı yüzde 4,8'e yükselmiştir.

Öte yandan DPT'nin tahminlerinde yılın son çeyreğinde etkisini artıran küresel finansal dalgalanmaların etkisi dahil edilmediği için; toplam tasarruf açığının gsyih'nin yüzde 5,6'sı düzeyinde olduğu, kamu kesimi net tasarruf açığının gsyih'ya oranının DPT tahmini doğrultusunda gerçekleştiği, fakat özel kesim net tasarruf açığının gsyih'ya oranının daraldığı tahmin edilmektedir.

2.2. İstihdam, verimlilik ve ücretler

İstihdam düzeyinin sınırlı düzeyde de olsa, artmasına karşılık, işgücünün ve işgücüne katılım oranının yükselmesine bağlı olarak, işsizlik oranı yükselmiştir.

İmalat Sanayii Çalışanlar ve Çalışılan Saat Endeksi (2005=100)

Reel İşgücü Maliyeti Endeksi (94=100)

	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam					
Kamu	105	107	104	112	105
Özel	111	115	114	118	115
Memur	128	135	140	148	146
Asgari ücret	171	182	181	184	176

Kaynak: DPT, TİSK

DPT'nin tahminlerine göre, 2008 yılında asgari ücret ile kamu işçileri ve memurların reel işgücü maliyeti azalmıştır. İmalat sanayinde üretimde çalışanlar endeksi ve çalışan başına saat endeksi gerilemiştir.

Çalışan başına saat endeksi¹, 2007 yıl sonunda 101 düzeyinde oluşmuştur. 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren gerileyen endeks, yılın son çeyreğinde 98 değerini almıştır.

İstihdam ve Çalışılan Saat Endeksi (2005=100)

	2007/IV	2008/I	2008/II	2008/III	2008/IV
İstihdam	107	107	108	107	103
Çalışılan saat	107	108	109	106	101
Çalışan başına saat	100	100	100	99	98

Kaynak: TÜİK

TÜİK verilerine göre Aralık 2008 itibariyle toplam işgücü arzı 24 milyon kişi, toplam istihdam ise 20,7 milyon kişi olmuştur. 2008 yılında çalışabilir nüfus 764 bin kişi artmıştır.

Çalışabilir nüfusun artması yanında, işgücüne katılma oranının da yükselmesi sonucu, işgücü 1.130 bin kişi artmıştır. Aynı dönemde toplam istihdam 293 bin kişi artmıştır. Buna göre, işsiz sayısı önceki yıla göre yaklaşık 838 bin kişi artarak 3,3 milyon kişiye yükselmiştir.

İşsizlik (yüzde)

	2002	2006	2007	2008
İşsizlik oranı				
Genel	10,3	10,5	10,6	13,6
Kent	14,2	12,5	12,2	15,4
Genç nüfus	...	20,3	20,6	25,7

Kaynak: TÜİK

Böylece, işsizlik oranı 2008 yılında 3 puan artarak yüzde 13,6 olmuştur. Bu oran kentlerde 3,2 puan artarak 15,4'e yükselmiştir. İstihdamın yüzde 43'ü hizmetler, yüzde 41'i tarım, yüzde 16'sı da sanayi sektörleri tarafından yapılmaktadır.

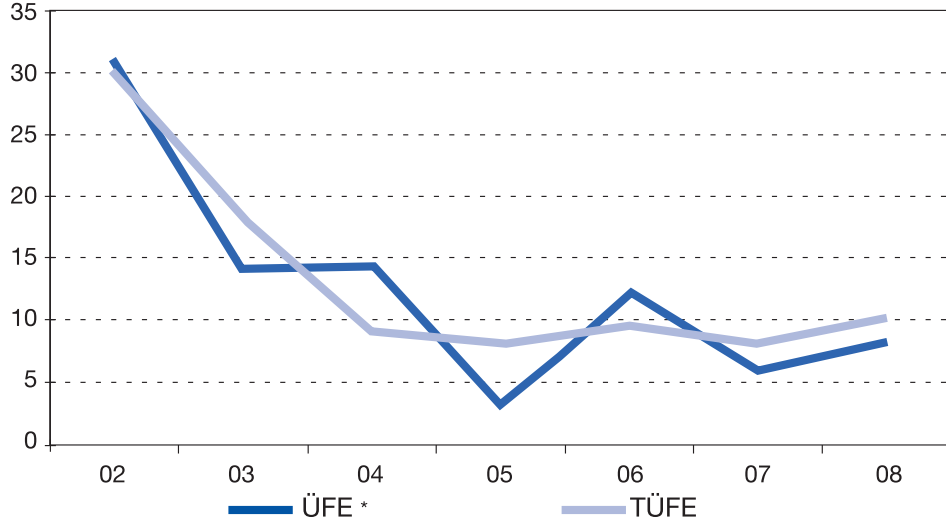
2.3. Enflasyon

Açık enflasyon hedeflemesinin üçüncü yılında da enflasyon öngörülen hedefin üzerinde gerçekleşmiştir. Yıl sonu enflasyon hedefi 2008 yılı için tüketici fiyatları bazında yüzde 4 olarak açıklanmıştır. Ancak yıl sonu enflasyonu yüzde 10,1

¹ İstihdam ve çalışılan saat endekslerinin oranlanmasıyla hesaplanmıştır.

olmuştur. Tüketici fiyatları endeksindeki (TÜFE) yıllık artış oranı 2008 yılının ilk yarısında yükselerek yüzde 12'nin üzerine çıkmış; Ekim 2008'e kadar yüzde 12 düzeyinde seyrettikten sonra, yılın son çeyreğinde gerilemiştir. Enflasyon, üretici fiyatları endeksine (ÜFE) göre yüzde 8,1 olmuştur. Yıllık ortalama fiyat artışı ise, TÜFE ve ÜFE için, sırasıyla yüzde 10,4 ve 12,7 olmuştur.

Enflasyon (12 aylık, yüzde değişme)

Yıllık bazda enflasyonun ilk iki çeyrekte yükselmesi ve bu düzeyini üçüncü çeyrekte de sürdürmesinde uluslararası piyasalarda petrol ve diğer emtia fiyatlarında yaşanan yükselişler yanında yurtiçinde özellikle gıda ve hizmet sektöründeki fiyat artışları etkili olmuştur. Yılın son çeyreğinde, başta enerji fiyatları olmak üzere başlıca emtia fiyatlarının düşmesi, iç ve dış talebin hızla daralmasına bağlı olarak yıllık bazda enflasyon gerilemiştir. Bu dönemde, başlıca yabancı paralar karşısında TL'nin değerinde hızlı bir düşüş gerçekleşmesine rağmen kur etkisinin enflasyona yansımaları sınırlı düzeyde kalmıştır.

Enflasyon (yüzde)

	2002	2006	2007	2008
Yıllık ortalama				
Üretici*	50	9	6	13
Tüketici	45	10	9	10
12 aylık				
Üretici*	31	12	6	8
Tüketici	30	10	8	10
TÜFE hedefi	...	5	4	4

Kaynak: TÜİK

2004 yılına kadar olan değerler TEFE endeksine aittir.

Enflasyon hedeflemesi rejimine geçildikten sonraki üç yıl boyunca gerçekleşen enflasyonun öngörülen hedefin üzerine çıkması nedeniyle para politikasının etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Merkez Bankası, enflasyon beklentilerini kontrol altına almak ve uygulanan rejimin itibarını tesis etmek amacıyla, Haziran 2008'de Hükümete hitaben yazılan bir açık mektupla orta vade için yeni hedefler belirlenmesini önermiştir. Merkez Bankası'nın bu önerisi Hükümet tarafından da benimsenmiş ve buna göre enflasyon hedefleri, piyasanın beklentisi de dikkate

alınarak revize edilmiş; 2009-2011 dönemi için sırasıyla yüzde 7,5, 6,5 ve 5,5 olarak belirlenmiştir.

2.4. Kamu kesimi dengesi

Kamu kesimi dengesi, sınırlı düzeyde de olsa, 2008 yılında da açık vermiştir. Kamu kesimi açığının gsyih'ya oranı yüzde 0,1'den yüzde 0,8'e yükselmiştir. DPT tahminlerine göre 2008 yılında toplam kamu gelirleri yüzde 14, toplam kamu harcamaları ise yüzde 16 oranında artmıştır. Toplam kamu gelirlerinin gsyih'ya oranı yaklaşık olarak 0,7 puan azalışla yüzde 32,4'e gerilerken, harcamaların oranı ise 0,1 puan azalışla yüzde 33,2 olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılında yüzde 5,8 olan faiz dışı fazlanın gsyih'ya oranının 2008 yılında yüzde 4,9 olduğu tahmin edilmiştir. Faiz dışı fazlanın gsyih'ya oranı, 2006 yılından beri düşmektedir. Bu gelişmede özellikle merkezi yönetim bütçesi ve diğer kesimler bütçelerindeki bozulma etkili olmuştur.

Kamu Kesimi Dengesinin Gsyih'ya* Oranı (yüzde)

	2002	2006	2007	2008**
Merkezi yönetim bütçesi dengesi	-14,8	-0,6	-1,6	-1,4
KİT dengesi****	-1,0	0,5	0,1	-0,1
Mahalli idareler dengesi	0,1	-0,1	-0,5	-0,3
Fonlar dengesi	0,0	1,2	0,9	0,3
Diğer kesimler dengesi	-3,0	1,0	1,0	--0,7
Kamu kesimi dengesi	-12,7	2,0	-0,1	-0,8
Kamu kesimi dengesi (faiz dışı)	-7,0	8,2	5,8	4,9

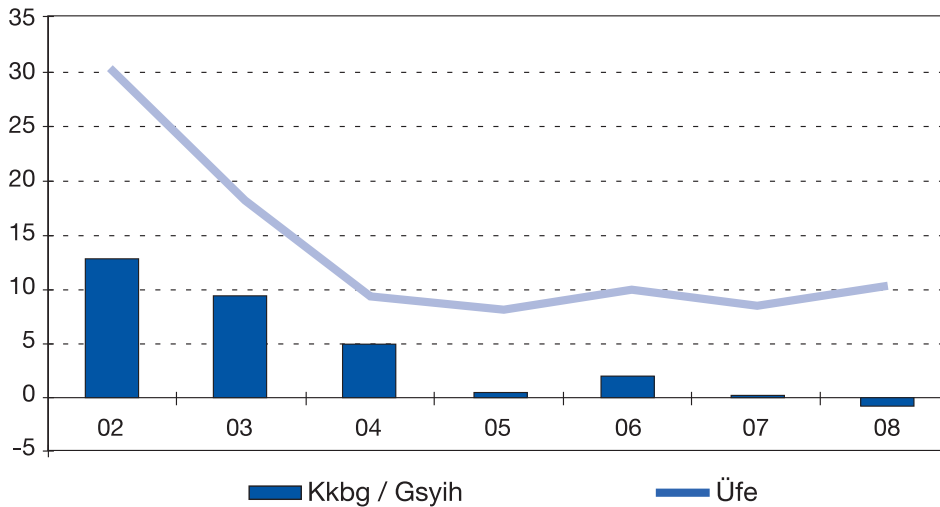
Kaynak: DPT

* Gerçekleşme tahmini

** Program

Kamu gelirleri içinde vergi gelirlerinin payı yüzde 58 düzeyinde gerçekleşmiştir. Vergi gelirlerinin yüzde 66'sı dolaylı vergilerden oluşmuştur. Harcamaların yüzde 83'ü faiz dışı harcamalardan meydana gelmiştir. Faiz harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı 2004 yılına göre 15 puan, 2007 yılına göre ise 1 puan düşmüştür.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği / Gsyih ve Enflasyon (yüzde)

Kamu kesimi dengesini 2008 yılında olumsuz yönde etkileyen başlıca gelişmeler, ekonomik faaliyetin yavaşlaması paralelinde dolaylı vergiler ve faktör gelirlerinin gsyih'ya oranının düşmesi ile özelleştirme gelirlerinin azalması olmuştur. Öte yandan, yerel seçimler nedeniyle kamu harcamalarının gsyih'ya oranında benzer bir azalma yaşanmamıştır. Kamu harcamalarındaki artışta, cari transferler ve sermaye transferlerindeki artış etkili olmuştur.

Maliye Bakanlığı'nın verilerine göre, kamu kesimi gelirlerinin ve harcamalarının en önemli bölümünü oluşturan merkezi yönetim bütçe açığının gsyih'ya oranı yüzde 1,4'den yüzde 1,9'a yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçe gelirleri yüzde 10, harcamalar yüzde 11 oranında artmıştır. Faiz harcamaları yüzde 4 oranında azalırken, faiz dışı giderler yüzde 16 oranında büyümüştür. Bütçe açığı cari fiyatlarla yüzde 25 artarken, faiz dışı fazla yüzde 4 oranında daralmıştır. Bütçe gelirlerinin ve harcamalarının gsyih'ya oranı sırasıyla yüzde 22 ve yüzde 24 düzeyinde gerçekleşmiştir. Faiz giderlerinin gsyih'ya oranı 2 puan azalarak yüzde 5 düzeyine gerilemiştir.

Merkezi Yönetim Bütçesi (milyon TL)

	2008*	Yüzde pay	2007	Yüzde pay	Yüzde değ.	Gsyih'ya oran 2008 (yüzde)
Bütçe gelirleri	208.898	100	190.360	100	10	22
Vergi gelirleri	168.087	81	152.835	80	10	18
Vergi dışı gelirler	40.811	29	37.525	20	9	4
Bütçe harcamaları	225.967	100	204.068	100	11	24
Faiz harcamaları	50.661	22	52.946	22	-4	5
İç borçlar	44.516	20	43.626	20	2	5
Dış borçlar	6.145	3	9.320	2	-34	1
Faiz dışı	175.306	78	151.122	78	16	18
Personel	48.825	22	43.569	22	12	5
Cari	104.868	46	94.550	46	11	11
Yatırım	21.613	10	13.003	10	66	2
Bütçe dengesi	-17.069		-13.708		25	-2
Faiz dışı denge	33.592		35.045		-4	4

Kaynak: Maliye Bakanlığı

* Geçici

Merkezi yönetim bütçesinde faiz dışı fazlanın gsyih'ya oranı yüzde 3,5 olmuştur. Bütçe harcamaları içinde en yüksek pay yüzde 46 ile cari harcamalara aittir. Yatırım harcamalarının payı 2007'ye göre 3 puan artarak yüzde 10'a yükselmiştir. Personel ve faiz harcamalarının payları ise yüzde 22 olmuştur.

Bütçe Nakit Açığının Finansmanı

	Milyon TL			Gsyih'nın yüzdesi		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Finansman	7.685	19.709	16.313	1,0	2,3	1,7
Dış borçlanma (net)	-3.622	-5.154	-112	-0,5	-0,6	0
İç borçlanma	3.788	12.364	10.331	0,5	1,4	1,1
Diğer	7.519	12.499	6.094	1,0	1,5	0,6

Kaynak: HM

2008 yılı içinde 16,3 milyar TL nakit finansman ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Hükümet net dış borç ödemeye devam etmiştir. Finansman ihtiyacının 10,3 milyar TL'si iç borçlanma yoluyla finanse edilmiştir. Finansmanın 6,1 milyar TL'lik bölümü için

Hazine kasa/banka hesabı kullanılmıştır. Bununla beraber, kur farkları 3,7 milyar artı bakiye verdiği için, kasa/banka hesabı açığı 1,8 milyar TL düzeyinde kalmıştır.

Piyasadan yapılan TL cinsi iç borçlanmanın, ortalama vadesi 999 günden 957 güne gerilemiştir. Öte yandan, TL cinsi ortalama borçlanma yıllık bileşik faiz oranı Aralık 2007'de yüzde 16,6'dan Aralık 2008'de yüzde 18,6'ya yükselmiştir. İç borç stoku yüzde 8 oranında artarak 275 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Nakit dışı iç borç stokunun toplam stok içindeki payı 4 puan azalarak yüzde 10 olmuştur.

İç Borç Stokunun Yapısı (Yüzde pay)

	2002	2006	2007	2008
TL	68	86	90	83
Sabit faizli	25	44	46	46
Değişken faizli	42	42	44	37
Döviz	32	14	10	17
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: HM

İç borç stoku içinde sabit faizli kağıtların payı değişmemiş, faize duyarlı kağıtların payı ise yüzde 44'ten yüzde 37'ye gerilemiştir. Döviz kuruna duyarlı kağıtların payı ise yüzde 10'dan yüzde 17'ye yükselmiştir. TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybı bu gelişmede etkili olmuştur.

İç borç stokunun gsyih'ya oranı düşmeye devam etmiş, 1 puan azalarak yüzde 29'a gerilemiştir. Toplam borç stoku yüzde 10 artarak 365,8 milyar TL (240,4 milyar dolar) düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam borç stokunun gsyih'ya oranı yüzde 41'den yüzde 38'e gerilemiştir.

İç borç stokunun gsyih'ya oranının düşmesi yanında, kamu kesiminin finansal kaynaklar üzerindeki baskısı yavaş da olsa azalmaya devam etmiştir. İç borç stokunun, TL mevduat, YP mevduat, repo, yatırım fonu, banka dışı kesimlerin portföyündeki DİBS'lerden oluşan finansal varlıklara oranı yüzde 55'ten yüzde 52'ye gerilemiştir.

Merkezi Yönetim Bütçesi Borç Stoku

	Milyon TL 2008	2005	Gsyih'ya oranı (yüzde) 2006	2007	2008
Kamu kağıtları	274.827	38	33	30	29
Nakit	248.691	30	27	26	26
Nakit dışı	26.136	8	6	4	3
Tahvil	260.849	35	32	29	27
Nakit	234.713	27	26	25	25
Nakit dışı	26.136	8	6	4	3
Bono	13.978	3	1	1	1
Nakit	13.978	3	1	1	1
Nakit dışı	0	0	0	0	0
MB avansı	0	0	0	0	0
İç borç stoku	274.827	38	33	30	29
Dış borç stoku*	90.951	13	12	11	10
Toplam	365.778	51	46	41	38

* Merkezi yönetim bütçesine ait olan kısımdır.

Merkezi yönetim bütçe iç borç stokunun yüzde 24'ü kamu kurumları, yüzde 76'sı ise piyasa tarafından tutulmaktadır. 2008 yılı sonunda bu oranlar sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 74 olmuştur.

Devlet İç Borçlanma Senetlerinin Alacaklılara Göre Dağılımı (milyon TL)

	2006	2007	2008
Banka dışı kesim	66.063	67.636	73.767
Gerçek kişi	24.091	16.523	16.395
Tüzel kişi	41.972	51.112	57.372
Menkul kıymet yatırım fonları	9.590	12.657	14.198
Yurtdışı yerleşikler	36.767	36.981	29.936
Banka dışı toplamı	112.420	117.274	117.901
Bankalar ve diğer	143.331	150.128	156.926
Toplam	255.751	267.402	274.827

Kaynak: TCMB

Aralık 2008 itibariyle, DİBS'lerin yüzde 57'si bankalar tarafından tutulmuştur. Banka dışı kesimlerin elinde bulunan DİBS'lerin toplamı 118 milyar TL olmuştur. Bu miktarın yüzde 14'ü (16,4 milyar TL) gerçek kişiler tarafından talep edilmiştir. Banka dışı kesimlerin sahip olduğu DİBS'ler, iç borç stokunun yüzde 43'ünü oluşturmaktadır. 2008 yılında, yurtdışı yerleşiklerin DİBS'lere olan talebi gerilemiş, tüzel kişilerin talebi artmış; diğer kesimlerin talebi ise önemli bir değişiklik göstermemiştir.

2.5. Parasal büyüklükler

2.5.1. Para politikası

Enflasyon hedeflemesi ile birlikte dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına 2008 yılında da devam edilmiştir. Para politikasının çerçevesini belirleyen bu rejim altında döviz kurlarının, bir politika aracı ya da hedef olmadığı, piyasadaki arz ve talep koşulları tarafından belirlendiği vurgulanmıştır. Buna rağmen, döviz rezervinin güçlendirilmesi amacıyla döviz arzının döviz talebine kıyasla arttığı dönemlerde rezerv biriktirme amaçlı olarak, kuralları önceden açıklanmak üzere, döviz alım ihaleleri; aşırı oynaklığın olduğu dönemlerde ise oynaklığın azaltılmasına yönelik olarak döviz satım ihaleleri yapılmaya devam edilmiştir.

Faiz Oranları (bileşik, dönem sonu), Kurlar ve Enflasyon (12 aylık, yüzde)

	2007 Aralık	2008 Mart	2008 Haziran	2008 Eylül	2008 Aralık
Faiz oranı (yıllık, bileşik)*					
O/n	17,1	16,5	17,6	18,2	16,2
Kamu kağıtları	16,6	17,5	20,4	18,8	18,6
Kurlar					
TL/dolar	-17,5	-5,5	-6,6	8,0	31,3
TL/euro	-7,9	12,3	9,5	5,5	25,0
Enflasyon (TÜFE)	8,4	9,2	10,6	11,1	10,1

* Ortalama

Enflasyonun öngörülen hedefin üzerinde bir seyir izlemesi nedeniyle yılın ilk üç çeyreğinde politika faiz oranları yükseltilmiş ve daha sıkı bir para politikası uygulanmıştır. Öte yandan, enflasyondaki sapmanın ana nedenlerinin uluslararası enerji ve emtia piyasalarındaki artış ile yurtiçinde gıda fiyatlarındaki yükselme olduğu,

buna bağılı olarak para politikasındaki sıkılaştırmanın ve faiz oranlarındaki artışın etkisinin sınırlı düzeyde kaldığı açıklanmıştır.

Merkez Bankası döviz talebi yoluyla likidite yaratmaya devam etmiştir. 2008 yılı içinde döviz alım ihaleleri yoluyla 7.584 milyon dolar döviz satın alınmış, iki döviz satım ihalesinde toplam 100 milyon dolar satılmıştır. Döviz piyasasına doğrudan müdahale edilmemiştir. Merkez Bankası'nın yarattığı talebe rağmen, TL'nin başlıca paralar karşısında ilk dokuz aylık dönemde değer kazanmasına bağılı olarak net dış varlık artışı daha yavaş olmuştur. Diğer taraftan, Hazine işlemleri azalmaya devam etmiş, bu nedenle net iç varlıklar azalmıştır. Tüm bu gelişmelere bağılı olarak parasal tabandaki büyüme sınırlı kalmıştır. Likidite koşulları, Mayıs ayından itibaren daralmaya başlamıştır. Likidite ihtiyacının karşılanması teminen bir hafta vadeli repo ihaleleri yapılmıştır. Piyasa, uzun bir aradan sonra açık piyasa işlemlerinde net borçlu konumuna geçmiştir.

Son çeyrekte, uluslararası piyasalarda istikrarsızlığın yurtiçi para ve sermaye piyasalarındaki olumsuz etkisi daha fazla hissedilmiştir. Özellikle döviz piyasasında likidite koşulları sıkılaşmıştır. Kredi açma standartları yükseltilmiştir. TL faiz oranları yükselmeye başlamıştır. Başlıca yabancı paralar karşısında TL'nin değer kaybı hızlanmıştır. Merkez Bankası, finansal sistemin akışkanlığına ve kredi piyasalarının etkin biçimde çalışmasına destek vermek amacıyla bir dizi önlem açıklamıştır: Küresel ekonomideki belirsizliklerin arttığı bir dönemde döviz rezervlerinin öncelikli olarak bankacılık sisteminin döviz likiditesinin desteklenmesi amacıyla kullanılması stratejisi benimsenmiştir. Bu çerçevede Merkez Bankası nezdindeki döviz depo piyasasında aracılık faaliyetlerine yeniden başlanmış, bu piyasadaki borç verme faizleri düşürülmüş ve vadeler uzatılmıştır. Bunun yanında, döviz piyasasında sağlıksız fiyat oluşumlarının görüldüğü dönemlerde piyasaya döviz satım ihaleleri yoluyla döviz likiditesi sağlanmıştır. Bankacılık sisteminin döviz likiditesini güçlendirmek üzere aşağıda yer alan düzenlemeler yapılmıştır:

1. Bankalararası döviz piyasasında döviz likiditesinin akışkanlığının artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla, 9 Ekim 2008 tarihinde, Merkez Bankası'nın döviz ve efektif piyasaları nezdinde bulunan döviz depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine yeniden başlanmıştır.

2. Bankaların döviz ve efektif piyasalarında işlem yapma limitleri 14 Ekim 2008 tarihinde güncellenmiş, 24 Ekim 2008 tarihinde de her bir banka için 2 katına çıkarılarak toplamda 10,8 milyar dolara yükseltilmiştir.

3. 21 Kasım 2008 tarihinde döviz depo piyasasında bankaların kendilerine tanınan borçlanma limitleri çerçevesinde, dolar ve euro cinsinden Merkez Bankası'ndan alabilecekleri döviz depolarının vadesi 1 haftadan 1 aya yükseltilerek, söz konusu piyasada yüzde 10 olarak belirlenmiş borç verme faiz oranları dolar için yüzde 7'ye, euro için yüzde 9'a düşürülmüştür.

4. 5 Aralık 2008 tarihinde, yüzde 11 olan yabancı para zorunlu karşılık oranı 2 puan azaltılarak yüzde 9 düzeyine indirilmiştir. Yabancı para zorunlu karşılık oranında yapılan bu indirimle bankacılık sistemine yaklaşık 2,5 milyar dolar ek döviz likiditesi sağlanmıştır. Diğer yandan yabancı para zorunlu karşılıklara faiz ödemesi uygulaması sona ermiş, Türk parası zorunlu karşılıkların faiz oranı ise Merkez Bankası gecelik borçlanma faizinin yüzde 75'inden yüzde 80'i seviyesine çıkarılmıştır.

Merkez Bankası finansal koşullardaki sıkılaşmayı bertaraf etmek amacıyla son çeyrekte genişletici bir para politikası stratejisi izlemiş, kısa vadeli faiz oranlarını

düşürmüştür. Son çeyrekte, faiz oranlarındaki düşüş 175 baz puan olmuştur. Düşüş, 2009 yılının ilk çeyreğinde de sürmüştür.

Merkez Bankası bilançosu 2008 yılında yüzde 10 oranında büyümüştür. Bilançonun gsyih'ya oranı yüzde 12 düzeyinde yaklaşık aynı kalmıştır. Döviz işlemleri yüzde 11 oranında büyümüş, TL işlemleri ise yüzde 25 oranında azalmıştır. Dış varlıklar bilançonun yüzde 98'ini oluşturmuştur. İç döviz yükümlülüklerinin bilançoya oranı yüzde 32, dış döviz yükümlülüklerinin bilançoya oranı ise yüzde 19 olmuştur.

Aralık 2007'ye göre dolar bazında yüzde 8 oranında artan dış varlıklar, TL'nin özellikle yılın son çeyreğinde değer kaybetmesinin de etkisiyle TL bazında yüzde 39 artış göstermiştir. Net dış varlıklar yılın son çeyreğinde uluslararası rezervlerdeki azalmaya bağlı olarak, dolar bazında gerilemiştir. Böylece, net dış varlıkların para tabanına oranı 12 puan artarak yüzde 126 olmuştur.

Net iç varlıklar 9 milyar TL azalarak, -15 milyar TL düzeyinde oluşmuştur. Net iç varlıklardaki azalma, TL'nin değer kaybına bağlı olarak değerleme hesabının eksi bakiyeye dönmesi ve kamu kesimine açılan kredilerin (net) daralmasından kaynaklanmıştır.

Merkez Bankası Bilançosu, Seçilmiş Kalemler* (milyon TL)

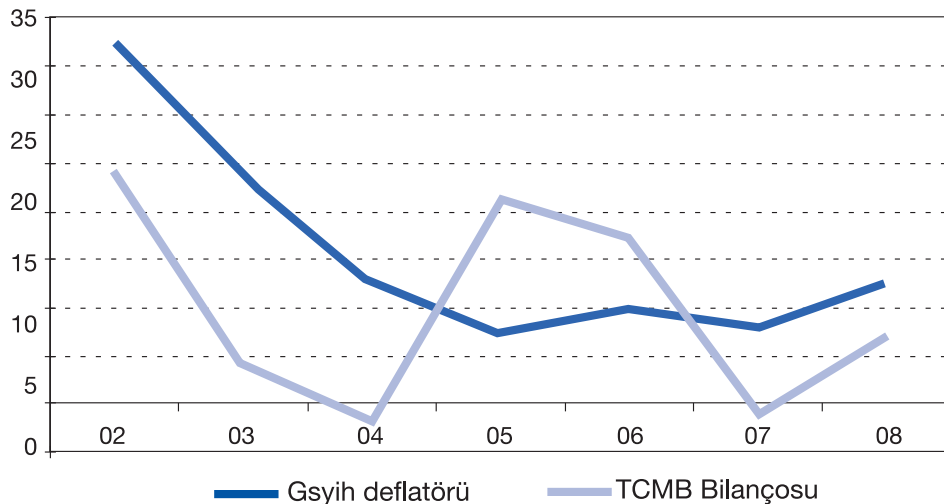
	2007 Aralık	Mart	2008 Haziran	Eylül	Aralık
Net dış varlıklar	50.737	57.125	55.081	60.254	70.405
Net iç varlıklar	-6.045	-13.545	-6.368	-7.780	-14.746
Para tabanı	44.692	43.580	48.713	52.474	55.659
API	-4.369	-3.737	5.250	2.577	2.836
Merkez bankası parası	54.691	51.556	45.481	51.867	54.001
Döviz mevduatı	-12.211	-17.108	-20.856	-17.994	-15.686
Bankaların döviz mevduatı	-17.875	-20.375	-20.719	-20.882	-20.807

Kaynak: TCMB

*Merkez Bankası parası kalemi hariç, Stand-by çerçevesinde hazırlanan TCMB bilançosu baz alınmıştır.

Aralık 2007 itibarıyla 4,4 milyar TL açık veren açık piyasa işlemleri, Aralık 2008 itibarıyla 2,8 milyar TL fazlaya dönmüştür. Böylece Merkez Bankası, 2008 yılında piyasaya 7,2 milyar TL düzeyinde ek likidite sağlamıştır. Likidite ihtiyacının en yüksek düzeye ulaştığı Ekim ve Kasım aylarında Merkez Bankasının açık piyasa işlemlerinden alacak bakiyesi 10 milyar TL'yi aşmıştır.

Merkez Bankası Bilançosu ve Deflatör (yıllık yüzde değişme)

Merkez Bankası parasının yıllık artışı yüzde 16'dan yüzde -1'e gerilemiştir. Merkez Bankası parasının azalmasının nedeni Merkez Bankasının açık piyasa işlemlerinden alacaklı konuma geçmesi ve kamu mevduatının gerilemesi olmuştur. Rezerv paradaki artış hızı, bankalar serbest mevduatında özellikle son çeyrekte gerçekleşen hızlı büyüme nedeniyle, yüzde 8'den yüzde 24'e çıkmıştır.

Merkez Bankası döviz rezervleri 2008 yılında 1,2 milyar dolar azalarak 70,1 milyar dolara gerilemiştir. Döviz rezervleri azalmasına karşılık, net döviz pozisyonu ise 32,8 milyar dolardan 36,5 milyar dolara yükselmiştir.

Merkez Bankası Döviz Rezervi ve Net Döviz Pozisyonu (Milyar dolar)

	2007 Aralık	Mart	2008 Haziran	Eylül	Aralık
Döviz rezervi	71,3	74,8	75,0	76,6	70,1
Net döviz pozisyonu	32,8	31,7	28,2	34,2	36,5

Kaynak: TCMB

Merkez Bankası tarafından zorunlu karşılıklara ödenen faiz oranları, piyasada döviz likiditesinin etkin kullanılmasına dönük önlemler çerçevesinde yeniden belirlenmiştir. TL zorunlu karşılıklara ödenen faiz Merkez Bankası gecelik borçlanma faizinin yüzde 75'inden yüzde 80'ine yükseltilirken, döviz cinsi zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi, döviz zorunlu karşılık oranının yüzde 11'den yüzde 9'a çekilmesiyle beraber kaldırılmıştır.

DİBS yıllık bileşik faiz oranı, yılın ilk yarısında artmış, yılın ikinci yarısında ve özellikle son çeyreğinde, Merkez Bankasının politika faizlerini düşürmesi ve uluslararası piyasalarda yaşanan dalgalanmaların güvenli kabul edilen kamu kağıtlarına olan ilgiyi artırmasına bağlı olarak hafifçe gerilemiştir. Böylece, yıl bazında bakıldığında kamu kağıtları faiz oranı 2007 yılı sonuna göre yaklaşık 2 puan artmıştır.

2.5.2. Finansal varlıklar ve para talebi

Yılın ilk üç çeyreğinde ekonomik büyümenin yavaşlaması ve dördüncü çeyrekte de ekonominin küçülmesi, hisse senedi talebinin gerilemesine neden olmuştur. Öte yandan risklerin artmasına bağlı olarak, likidite ihtiyacının ve talebinin artması nedeniyle para ve para benzeri araçlara olan talep artmıştır.

Finansal Aktifler (Gsyih'ya oranı, yüzde)

	2002	2006	2007	2008
Para ve para benzeri araçlar	39	38	41	46
Nakit	2	2	3	3
Mevduat	36	36	37	42
TL	15	21	24	28
YP	21	13	13	14
Repo	1	0	1	0
Sermaye piyasası	61	65	72	49
Hisse senedi (piyasa değeri)	16	30	40	19
Bono ve tahvil	43	34	30	29
Kamu	43	34	30	29
Özel	0	0	0	0
Yatırım fonu	1	1	2	1
Toplam	99	103	113	95

Kaynak: TCMB, Sermaye Piyasası Kurumu (SPK)

Nakit, mevduat ve sermaye piyasası araçlarından oluşan finansal varlıkların gsyih'ya oranı 2008 yılında 18 puan azalarak yüzde 95'e gerilemiştir. Düşüşün çok önemli bir bölümü hisse senedindeki gerilemeden kaynaklanmıştır. Tamamı kamu tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerden oluşan bono ve tahvilin oranı ise 1 puan düşmüştür. Öte yandan, para ve para benzeri varlıkların oranı, TL mevduata olan güçlü talep sayesinde 5 puan artmıştır.

Parasal Büyüklükler (2008)

	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme	
			TL	dolar
M2RF	318.478	209.277	27	-3
Dolaşımdaki para	30.468	20.021	17	-11
Vadesiz mevduat	30.404	19.979	3	-21
Repo	4.914	3.229	14	-13
PP yatırım fonları	14.198	9.330	12	-15
Vadeli mevduat	238.494	156.718	33	2
M2YRF	453.317	297.882	25	-5
DTH	134.839	88.605	22	-7

Kaynak: TCMB

Katılım bankaları mevduatı dahildir.

TL mevduat, repo ve kısa vadeli yatırım fonlarından oluşan para talebi (M2RF) yüzde 27 oranında artmıştır. Bu gelişmede, TL vadeli mevduat talebinin yüzde 33 oranında büyümesi önemli rol oynamıştır. Yılın son çeyreğinde küresel dalgalanmaların etkisini artırması nedeniyle özellikle döviz tevdiat hesaplarında azalma yaşanmış, bu azalmanın bir bölümü yabancı sermayeli bankaların ana ortaklarından ticari mevduat teminiyle dengelenmiştir. TL, dolar ve euro karşısında değer kaybetmiştir. TL'nin değer kaybı ve döviz cinsinden işlemlere olan talebin artmaya başlaması nedeniyle para ikamesinde azalma eğilimi duraklamıştır.

YP mevduatın TL karşılığı değeri yüzde 22 artarken, dolar değeri ise yüzde 7 oranında azalmıştır. YP mevduatı da içeren para talebi (M2YRF) TL bazında yüzde 25 artmış, dolar bazında yüzde 5 oranında küçülmüştür. M2YRF'nin içinde YP mevduatın payı 2007 sonuna göre 1 puan azalarak, yüzde 29 düzeyine gerilemiştir.

Parasal Büyüklüklerin Dağılımı (yüzde)

	2002	2006	2007	2008
Dolaşımdaki para	5	8	7	7
Vadesiz mevduat	5	8	8	7
Repo	2	1	1	1
Yatırım fonları	3	6	6	5
Vadeli mevduat	33	44	48	51
YP	51	34	30	29
M2YRF	100	100	100	100

Kaynak: TCMB

M2RF'nin gsyih'ya oranı 4 puan artarak yüzde 34'e, M2RFY'nin oranı ise 5 puan artarak yüzde 48'e yükselmiştir.

Mevduat faiz oranları yılın ilk yarısında önemli bir değişiklik göstermemiş, ikinci yarıda yükselmiştir. Merkez Bankası'nın kısa vadeli faiz oranlarını yılın ilk üç çeyreğinde artırması, mevduat faiz oranlarını da etkilemiştir. Yılın son çeyreğinde ise Merkez Bankası faiz oranını düşürmesine rağmen, uluslararası piyasalardaki

istikrarsızlıklara bağlı olarak yaşanan hızlı kaynak hareketleri nedeniyle mevduat faiz oranlarında kısa süreli de olsa yükseliş olmuştur. 2007 yılı sonunda 1 aylık ve 3 aylık vadede sırasıyla yüzde 17 ve yüzde 18 olan faiz oranları (bileşik) 2008 yılı sonunda sırasıyla yüzde 18 ve yüzde 20'ye yükselmiştir. Aynı tarih itibarıyla üç aylık yabancı para mevduat faiz oranları dolar için yüzde 4,2'den yüzde 3,9'a gerilemiş, euro için ise yüzde 3,4'ten yüzde 3,8'e yükselmiştir.

BDDK verilerine göre mevduat bankalarının toplam mevduatı yüzde 27 oranında artmıştır. TL mevduat yüzde 27, yabancı para mevduatın TL karşılığı yüzde 28 oranında büyümüştür. 2007 sonunda 103 milyar dolar olan YP mevduat 2008 yılı sonunda 100 milyar dolara gerilemiştir. YP mevduatın TL değerinin toplam mevduat içindeki payı 2007 sonuna göre değişmemiş ve yüzde 35 olarak gerçekleşmiştir. TL mevduatın gsyih'ya oranı 5 puan artarak yüzde 29'a, YP mevduatı da içeren toplam mevduatın gsyih'ya oranı 9 puan artarak yüzde 45'e yükselmiştir. TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybı ve gsyih büyümesindeki yavaşlama mevduatın gsyih'ya oranının hızla artmasına neden olmuştur.

Toplam Mevduatın Vade Yapısı (Yüzde pay)

	2002	2006	2007	2008
Toplam	100	100	100	100
Vadesiz	19	15	16	14
1 ay	30	25	28	31
3 ay	38	52	47	48
6 ay	8	6	5	3
12 ay+	6	2	5	4
Ortalama vade (ay)	2,8	2,4	2,5	2,4

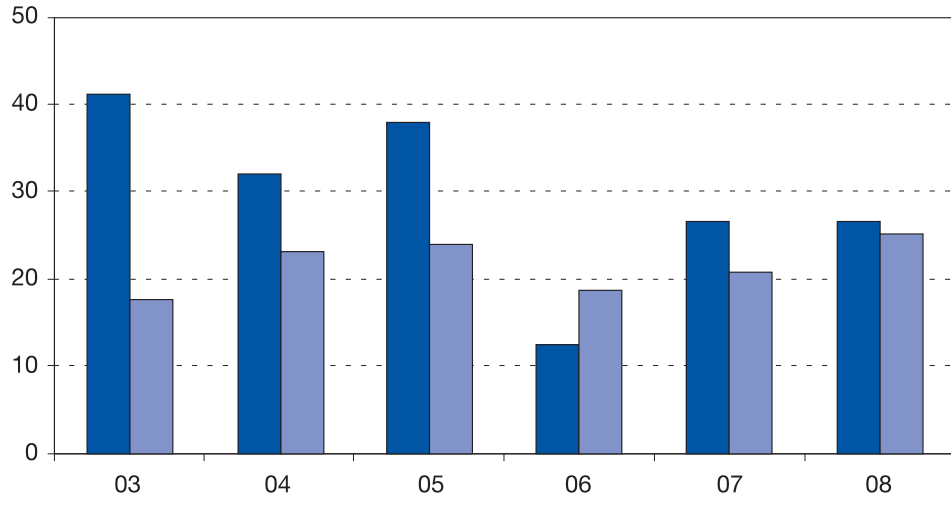
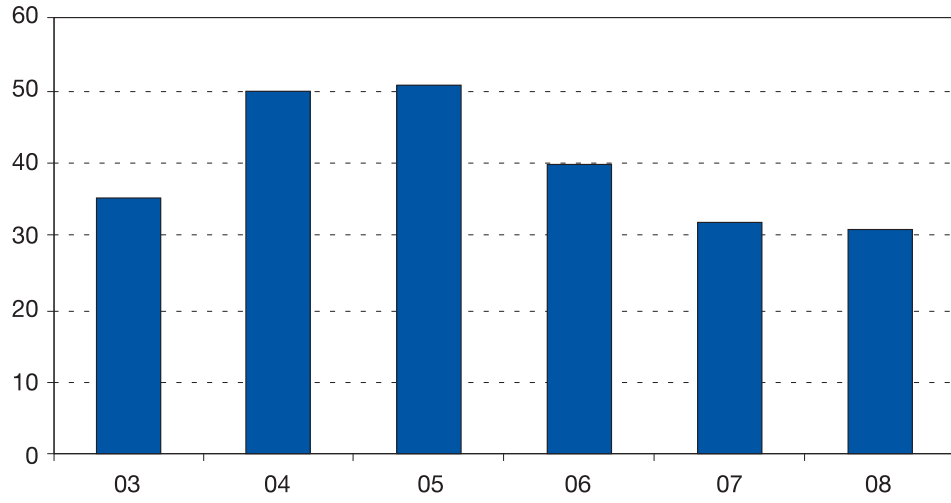
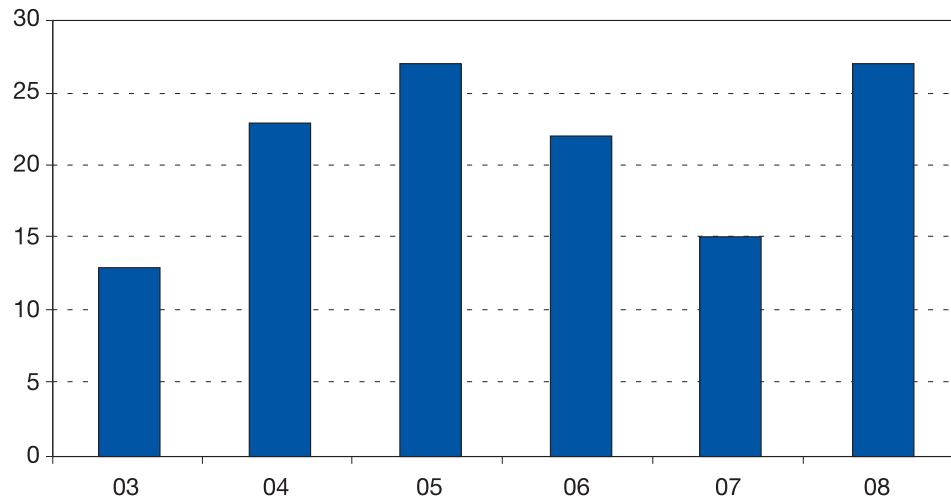
Kaynak: TCMB

Toplam mevduatın vadesi daha da kısalmıştır. Toplam mevduatın ortalama vadesi 2,4 ay olarak gerçekleşmiştir. TL mevduatın ortalama vadesi kısalırken, YP mevduatın ortalama vadesi değişmemiştir. TL mevduatın ortalama vadesi 2,3 aydan 2,2 aya düşerken, YP mevduatın ortalama vadesi 2,8 ay düzeyinde kalmıştır.

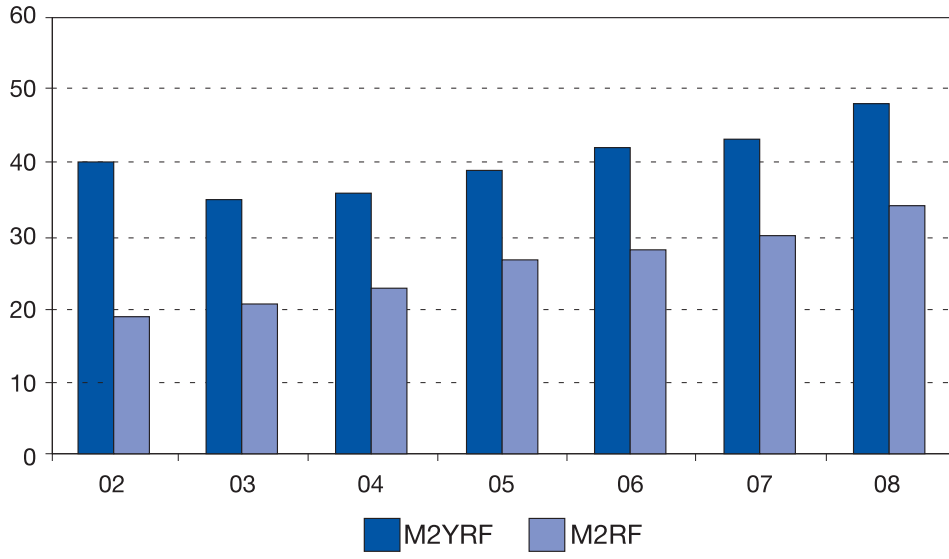
BDDK verilerine göre, toplam mevduatın yüzde 36'sı kamu sermayeli bankalarda, yüzde 51'i özel sermayeli bankalarda toplanmıştır. 2007 yılı sonuna göre, kamu bankalarının mevduattaki payı değişmemiş; özel bankaların payı ise 2 puan azalmıştır. Yabancı sermayeli bankaların mevduattaki payı ise 2 puan artarak yüzde 13 olmuştur.

Kamu bankaları TL mevduatın yüzde 41'ine, YP mevduatın ise yüzde 26'sına sahiptir. Buna karşılık özel bankalarda YP mevduatın payı daha yüksektir. Bu bankalar TL mevduatın yüzde 47'sini, YP mevduatın ise yüzde 59'unu toplamışlardır. Yabancı payların TL ve YP mevduat içindeki payı sırasıyla yüzde 12 ve yüzde 15'tir.

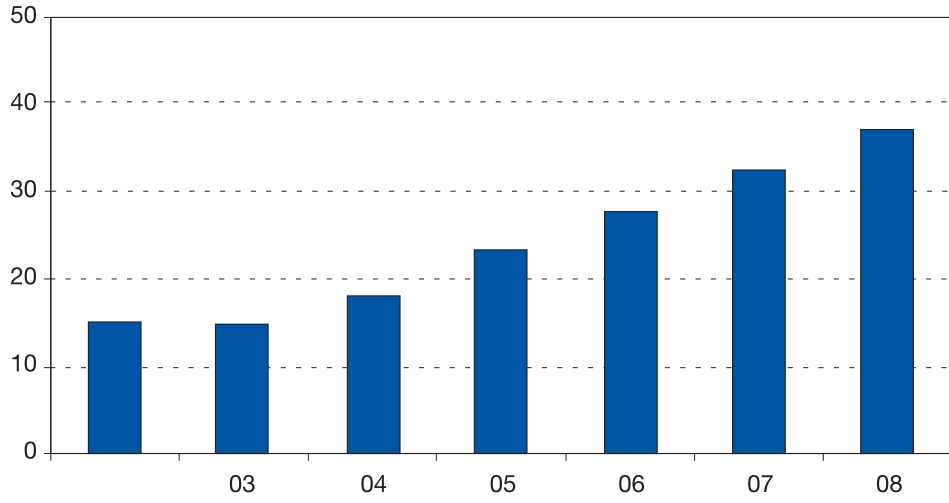

Para Arzı Değişimi (yıllık, yüzde)**Kredi Stoku Değişimi (yıllık, yüzde)****Mevduat Değişimi (yıllık, yüzde)**

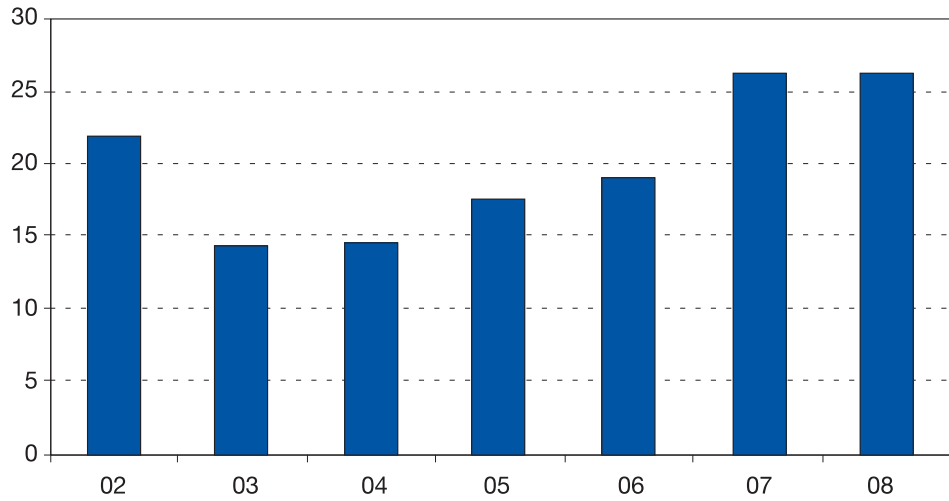
Para Arzı / Gsyih (yüzde)

Kredi Stoku / Gsyih (yüzde)

Mevduat / Gsyih (yüzde)

Mevduat ve Kredi Stoku* (Milyon TL)

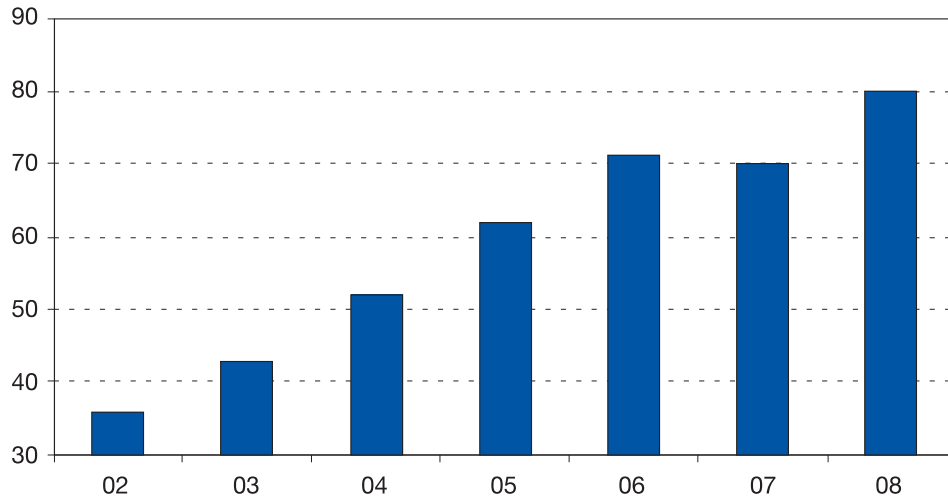
	2002	2006	2007	2008
Toplam mevduat	141.889	307.647	356.865	454.599
TL	60.075	186.286	230.461	294.093
YP	81.814	121.361	126.404	160.506
Krediler**	51.955	218.989	285.654	367.609
TL	20.662	163.095	217.027	262.285
YP	31.293	55.895	68.627	105.324
Takipteki alacaklar (Net)	1.695	883	1.365	2.824
-Takipteki alacaklar (Brüt)	3.041	8.548	10.322	13.881
-Takipteki alac.özel karş.	1.346	7.665	8.957	11.057
Krediler	51.955	222.204	285.654	367.609
-Kurumsal	44.954	153.103	187.853	245.103
-Bireysel	7.001	69.101	97.801	122.506
Krediler	51.955	218.989	285.654	367.609
-Yurtiçi şubelerden	36.762	187.695	244.726	302.424
-Yurtdışı şubelerden	15.193	31.294	40.928	65.185

Kaynak: BDDK, TCMB

*Katılım bankaları dahildir.

** Takipteki krediler hariçtir.

Toplam mevduatın krediye dönüşüm oranı 2008 Eylül döneminde yüzde 84 ile en yüksek düzeyine yükselmiş, 2008 yılı sonunda ise yüzde 81'e gerilemiştir. Kamu sermayeli bankalarda mevduatın yüzde 54'ü, özel sermayeli bankalarda yüzde 86'sı krediye dönüşmüştür.

Kredi / Mevduat Oranı (yüzde)

Kredi stokundaki yıllık büyüme hızı, 2008'in ilk on ayında artmaya devam etmiş ve Ekim 2008 itibariyle yüzde 41 olmuştur. Kredi stokundaki büyüme hızı yılın son çeyreğinde hızla yavaşlamış ve Aralık 2008 itibariyle yüzde 29'a gerilemiştir. TL krediler yüzde 21, YP krediler ise yüzde 54 oranında artmıştır. Bu artışta TL'nin değer kaybı da önemli ölçüde etkili olmuştur. Kurumsal krediler yüzde 30, bireysel krediler ise yüzde 25 oranında büyümüştür. Bireysel kredilerin toplam kredi stoku içindeki payı, 2007 sonuna göre 1 puan azalarak yüzde 33'e gerilemiştir. Bu

gelişmede özellikle, konut kredileri büyüme hızındaki yavaşlama ve otomotiv kredilerindeki gerileme etkili olmuştur.

Sorunlu krediler, özel karşılık öncesi yüzde 33, özel karşılık sonrasında ise yüzde 120 oranında büyümüştür. Özel karşılık öncesi sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı yüzde 4 düzeyinde kalmıştır. Özel karşılık sonrası sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı ise yüzde 0,4'den yüzde 0,7'ye yükselmiştir. Bireysel kredilerde sorunlu kredilerin oranı yüzde 4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Kredilerin yüzde 97'si mevduat bankaları tarafından kullanılmıştır. Özel sermayeli mevduat bankaları tarafından kullanılan kredilerin toplam kredilerdeki payı yüzde 56, kamu sermayeli bankaların payı yüzde 24 olmuştur. Yabancı sermayeli bankaların kredilerdeki payı ise yüzde 17 olmuştur.

Bankacılık sektörü toplam kredilerinin gsyih'ya oranı yüzde 39 olmuştur. Toplam kredilerin yüzde 84'ü yurtiçi şubelerden, yüzde 16'sı ise yurtdışı şubelerden kullanılmıştır. Yurtdışı şubelerden kullanılan kredilerin büyük kısmı yabancı para cinsindendir ve toplam kredi stoku içinde payı artmaya devam etmiştir. Türkiye'de yerleşik bankaların döviz kazancı olmayan sektörlerle kredi açmasının yasak olması yanında, vergisel yükler nedeniyle aracılık maliyetlerinin yüksek olmasına bağlı olarak yabancı para cinsinden krediler yurtdışından kullanılmaktadır.

Kurumsal Krediler ve Finansal Olmayan Sektör Dış Borcu (Milyon dolar)

	2002	2007	2008
Kurumsal krediler (YP)	19.085	53.857	66.249
-Yurtiçi şubelerden	10.923	19.671	24.586
-Yurtdışı şubelerden	8.162	34.186	41.663
Finansal olmayan sektörün			
-Dış borç stoku	32.986	100.479	126.232
-Yurtdışı YP borçlanması	24.824	66.293	84.569

* Döviz endeksli krediler dahildir.

Yurtiçinde yerleşik bankaların kullandığı toplam YP kurumsal krediler 66 milyar dolar olmuştur. Bunun yüzde 37'si yurtdışı şubelerden kullanılmıştır. Öte yandan finansal olmayan sektörün toplam dış borç stoku 126 milyar doları aşmıştır. Bunun yüzde 67'si yurtdışında yerleşik finansal kuruluşlardan kullanılmıştır.

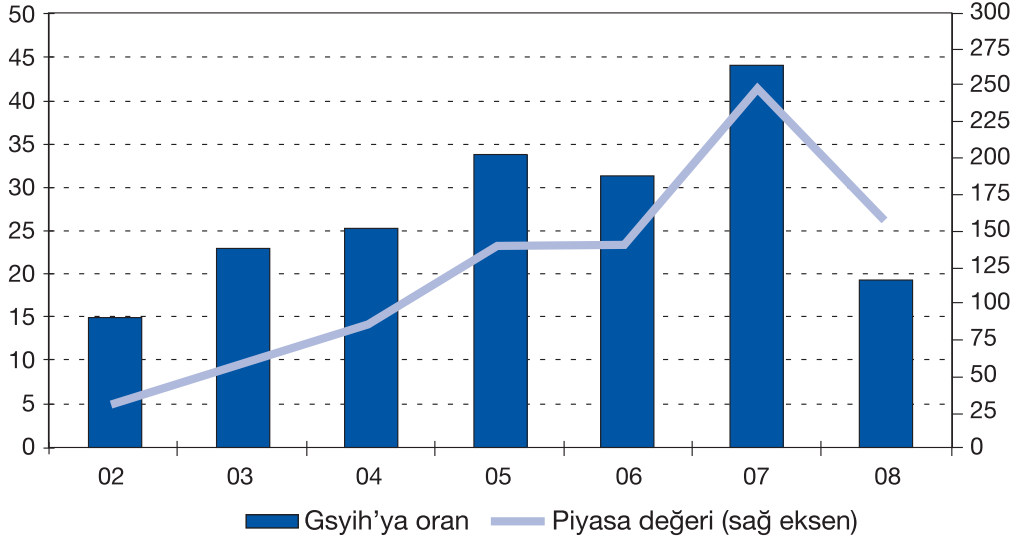
2.6. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) endeksi, 2008 yılında hem dolar, hem de TL bazında gerilemiştir. Endeks, dolar bazında yüzde 63 oranında azalarak 1.028 puan, TL bazında ise yüzde 52 oranında azalarak 26.864 puan değerine gerilemiştir. Bu kaybın tamamı yılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Öte yandan toplam işlem hacmi yüzde 13 oranında daralarak 261 milyar dolar olmuştur.

Ekonomik faaliyetin ilk üç çeyrekte yaşanan yavaşlamasının ardından son çeyrekte hızla daralması, sermaye hareketlerinde çıkış eğilimi, risk iştahının azalması ve piyasalarda fiyatlamamanın değişmesi nedeniyle portföy terichlerinde değişme, uluslararası piyasalardaki istikrarsızlık Borsanın performansını olumsuz yönde etkilemiştir.

Borsa'da işlem gören şirketlerin piyasa değeri 2007 yıl sonunda 288 milyar dolardan, 2008 yıl sonunda 119 milyar dolara gerilemiştir. Piyasa değerinin gsyih'ya oranı yüzde 44'ten yüzde 19'a gerilemiştir.

İMKB Toplam Piyasa Değeri (milyar dolar) ve Gsyih'ya Oranı (yüzde)

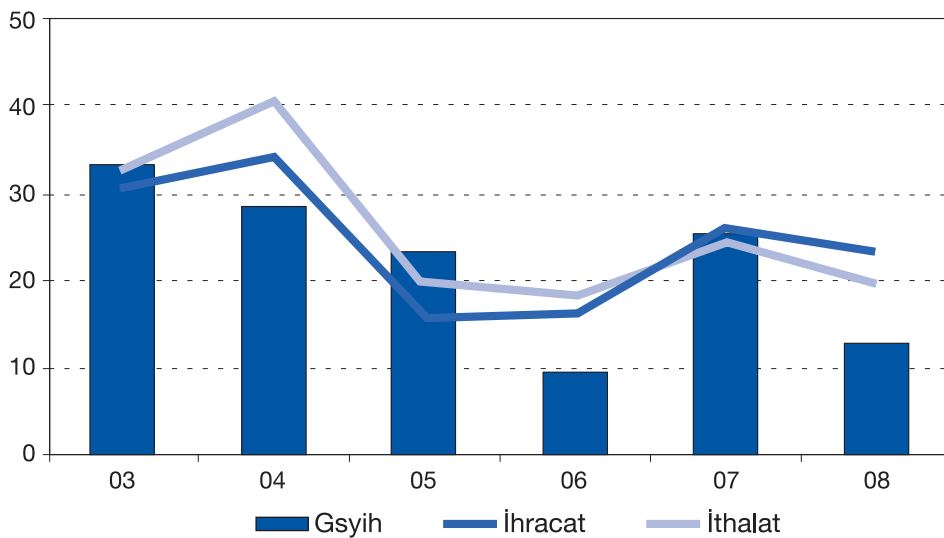

Borsa'da işlem gören şirket sayısı 8 azalarak 284 olmuştur. 2008 yıl sonu itibariyle İMKB'de işlem gören 15 bankanın piyasa değeri yüzde 47 oranında azalarak 67,2 milyar TL'ye (45 milyar dolar) gerilemiştir. Bankaların piyasa değeri toplam piyasa değerinin yüzde 37'sini oluşturmuştur.

2.7. Dış ticaret dengesi

İç talepteki büyümenin yavaşlamasına rağmen, TL'nin değer kazanmasının da etkisiyle ilk dokuz aylık dönemde dış ticaret hacmi büyümeye devam etmiştir. Ancak, son çeyrekte yaşanan hızlı daralma, TL'nin hızlı değer kaybı özellikle ithalat üzerindeki etkisine bağlı olarak, dış ticaret hacmi önemli ölçüde etkilenmiştir. Dış ticaret hacmi 2008 yılında yüzde 21 oranında büyüyerek 334 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret hacminin gsyih'ya oranı yüzde 45 düzeyinde gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı yüzde 11 oranında büyümüş ve 70 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret açığının gsyih'ya oranı 2 puan azalarak yüzde 9'a gerilemiştir.

Gsyih, İhracat ve İthalat Büyüme Hızı (dolar bazında, yıllık, yüzde)

Öte yandan, özellikle enerji fiyatlarındaki artış, ithalat artış hızındaki yavaşlamayı sınırlandırmıştır. İthal edilen toplam mal miktarı azalırken, ithalata ödenen meblağ artmıştır. İhracat yüzde 23 oranında büyüyerek 132 milyar dolara, ithalat ise yüzde 19 oranında artarak 202 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2 puan artarak yüzde 65'e yükselmiştir. İhracatın gsyih'ya oranı 2007 yıl sonuna göre 4 puan artarak, yüzde 18 olurken, ithalatın gsyih'ya oranı değişmeyerek, yüzde 27 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Yıllık ortalamaya göre ihracat miktar endeksi yüzde 6 artarken, ithalat miktar endeksi yüzde 2 oranında azalmış; ihracat fiyat endeksi yüzde 16 ve ithalat fiyat endeksi ise yüzde 21 oranında yükselmiştir.

Dış Ticaret (milyar dolar)

	2002	2006	2007	2008
İhracat	36	85	107	132
İthalat	52	137	170	202
Dış ticaret açığı	16	52	63	70
Dış ticaret hacmi	88	222	277	334
Dış ticaret açığı/gsyih	9	13	11	9
İhracat/ithalat	70	62	63	65
Fiyat endeksi* (2003=100)				
İhracat	91	128	145	168
İthalat	95	134	147	178
Miktar endeksi* (2003=100)				
İhracat	81	141	157	166
İthalat	72	148	167	164

Kaynak: TÜİK, * Ortalama

Mal grupları itibariyle ithalat, sermaye mallarında yüzde 4, ara mallarında yüzde 23 ve tüketim mallarında ise yüzde 15 oranında artmıştır. Ara malları ithalatı toplam ithalatın yüzde 75'ini oluşturmuştur. Sektörler itibariyle, imalat sanayi ithalatı toplam ithalatın yüzde 74'ünü oluşturmuştur. İmalat sanayinde ağırlıklı paya sahip olan alt sektörler, makine, kara taşıtları, demir çelik elektrikli makine ve cihazlar ile plastik sektörleridir. Madencilik sektörü yüzde 18 oranında paya sahiptir. 2008 yılında büyük ölçüde ham petrol ve doğalgaz kalemlerinden oluşan mineral yağlar ve yakıtlar kalemi geçen yıla göre yüzde 42 oranında artarak 48,2 milyar dolar olmuş ve toplam ithalatın yüzde 24'ünü oluşturmuştur.

Mal Grupları İtibariyle Dış Ticaret, 2008

	İhracat			İthalat		
	Milyon dolar	Yüzde değ.	Yüzde pay	Milyon dolar	Yüzde değ.	Yüzde pay
Sermaye malları	16.670	21	13	27.989	4	14
Ara malları	67.707	37	51	151.644	23	75
Tüketim malları	47.135	8	36	21.484	15	11
Diğer	491	17	0	706	5	0
Toplam	132.003	23	100	201.823	19	100

Kaynak: TÜİK

Mal grupları itibariyle ihracatın yüzde 36'sı tüketim mallarından, yüzde 51'i ara mallarından, yüzde 13'ü ise sermaye mallarından oluşturmuştur. Sektörler itibariyle ihracatın dağılımında imalat sanayinin payı yüzde 95, tarımın payı ise yüzde 3 olmuştur. İmalat sanayinde, kara taşıtları, tekstil, demir çelik, makineler ve elektrikli makineler ağırlıklı paya sahip alt sektörlerdir.

Dış ticarete AB ülkeleri yüzde 43 oranında bir paya sahiptir. AB dışı Avrupa ülkelerinin payı yüzde 17'dir. AB ülkeleri ile dış ticaret dengesi 2007 yılında 8,2 milyar dolar açık verirken 2008 yılında 11,4 milyar dolar açık vermiştir. AB ülkelerinin ithalattaki payı yüzde 37, ihracattaki payı ise yüzde 48'dir.

Ülke Grupları İtibariyle Dış Ticaret, 2008

	İhracat			İthalat			İhracat-İthalat
	Milyon dolar	Yüzde değ.	Yüzde pay	Milyon dolar	Yüzde değ.	Yüzde pay	Milyon dolar
AB	63.409	5	48	74.769	9	37	-11.360
Serbest bölge	2.990	2	2	1.325	8	1	1.665
Diğer ülkeler	65.603	49	50	125.730	25	62	-60.127
Avrupa	15.671	45	12	44.150	29	22	-28.479
Afrika	9.062	52	7	7.770	15	4	1.292
Amerika	6.522	16	5	17.216	42	9	-10.694
Yakın ve Orta Doğu	25.419	69	19	17.618	39	9	7.801
Diğer Asya	7.076	35	5	38.056	13	19	-30.980
Diğer	1.853	32	1	919	25	0	934
Toplam	132.003	23	100	201.823	19	100	-69.820

Kaynak: TÜİK

Dış ticaret hacminde, Rusya yüzde 10,2 oranındaki pay ile ilk sıraya yükselmiştir. Bu gelişmede, artan enerji ithalatı etkili olmuştur. Bu ülkeyi yüzde 9,6 ile Almanya ve yüzde 5,7 ile İtalya izlemektedir. Almanya'ya yapılan ihracat toplamın yüzde 10'unu, Rusya'dan yapılan ithalat ise toplamın yüzde 16'sını oluşturmuştur. Diğer Asya ülkeleri grubunda görülen dış ticaret açığı büyük ölçüde Çin ve Güney Kore ile yapılan ticaretten kaynaklanmıştır.

2.8. Ödemeler dengesi

Geçen yılın ilk dokuz aylık döneminde, cari işlemler açığı, yıllık bazda, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 39 oranında artarak 48 milyar dolar ile rekor bir düzeye ulaşmıştır. Ekonomik faaliyetin son çeyrekte hızla daralmasına bağlı olarak, son çeyrekte küçülen cari işlemler açığı 2008 yılı sonunda 41 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre artış yüzde 8 olmuştur.

Cari İşlemler Dengesi (Milyon dolar)

	2002	2006	2007	2008
Cari işlemler dengesi	-1.522	-32.193	-38.219	-41.416
-Mal dengesi	-8.337	-41.324	-46.677	-52.870
-İhracat (fob)	40.124	91.944	115.364	140.793
-İthalat fob)	-48.461	-133.268	-162.041	-193.663
-Hizmetler dengesi(net)	7.879	13.830	13.323	17.356
-Turizm gelirleri(net)	6.599	14.110	15.227	18.404
-Gelir dengesi(net)	-5.637	-6.607	-7.108	-7.921
-Doğrudan yatırımlar	-86	-968	-2.100	-2.374
-Portföy yatırımları	-835	-662	383	972
-Diğer yatırımlar	-3.633	-4.870	-5.321	-6.444
-Faiz ödemeleri	-4.417	-6.323	-7.479	-8.466
-Cari transferler	3.490	1.908	2.243	2.019
-İşçi gelirleri	1.936	1.111	1.209	1.324

Kaynak: TCMB

Cari işlemler açığının gsyih'ya oranı 2007 sonunda yüzde 5,7 iken Eylül 2008 itibariyle yüzde 6 olmuş, yıl sonunda ise yüzde 5,6'ya gerilemiştir.

Mal dengesindeki açık yüzde 13 oranında artarak 52,9 milyar dolar olmuştur. Yılın son çeyreğinde dış talepte görülen daralma paralelinde; ihracatın, ithalattan daha hızlı büyümesi, dış ticaret açığındaki büyümeyi sınırlandırmıştır. Gelir dengesi 7,9 milyar dolar açık vermiştir. Gelir dengesi altında yer alan en önemli kalem olan faiz giderleri 7,5 milyar dolardan 8,5 milyar dolara yükselmiştir.

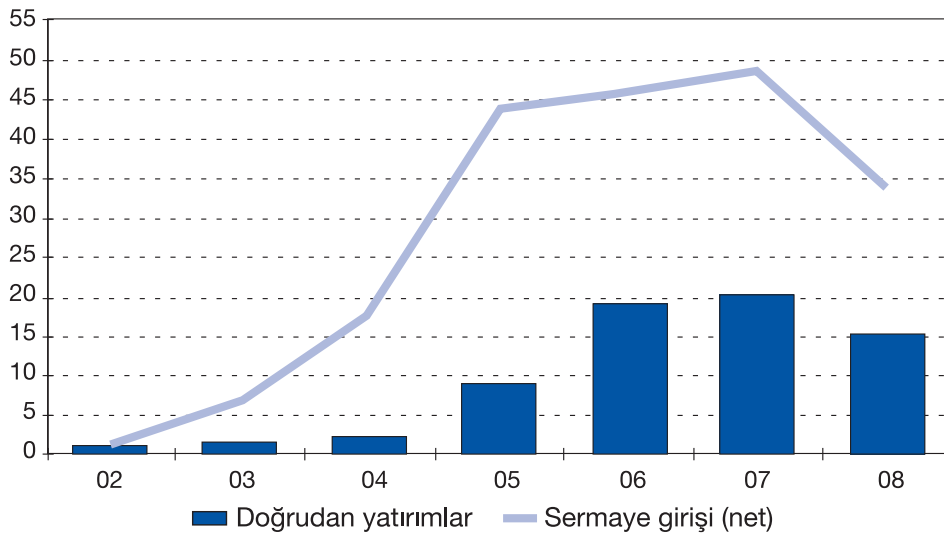
Sermaye ve Finans Hesapları (Milyon dolar)

	2002	2006	2007	2008
Sermaye ve finans hesapları	1.161	45.967	48.637	33.731
-Sermaye hesabı(net)	0	0	0	0
-Finans hesabı(net)	1.161	45.967	48.637	33.731
-Doğrudan yatırımlar(net)	863	18.984	19.940	15.133
-Portföy yatırımları(net)	-593	7.373	717	-4.778
-Diğer yatırımlar(net)	891	16.610	27.980	23.376
-Net hata ve noksan	149	-149	1.597	4.927
Genel denge	-212	10.625	12.015	-2.758
-IMF kredileri	6.365	-4.511	-3.983	1.701
-Resmi rezervler	-6.153	-6.114	-8.032	1.057

Kaynak: TCMB

Uzun bir aradan sonra yıl sonu itibariyle sermaye girişi cari işlemler açığının altında kalmıştır. Sermaye girişi 2007 yılı sonu itibariyle 49 milyar dolardan, Eylül sonunda 54 milyar dolara yükselmiş, yıl sonunda ise 34 milyar dolara gerilemiştir. Son çeyrekte, özellikle özel sektör borçlanması azalmış, portföy yatırımlarında ise net çıkış yaşanmıştır. Doğrudan sermaye yatırımları yoluyla sermaye girişi genel olarak yavaşlamıştır.

Sermaye Hareketleri ve Doğrudan Yatırımlar (milyar dolar)

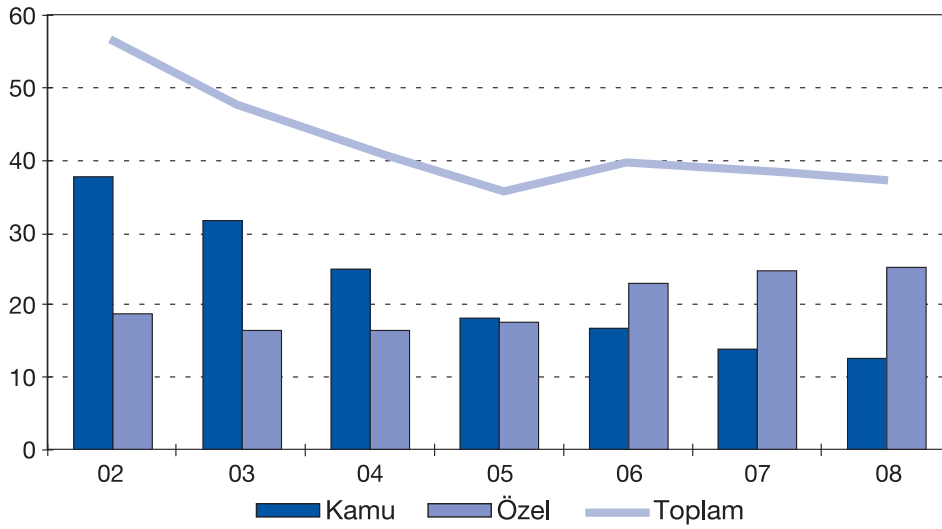
Diğer taraftan, net hata ve noksan kalemi 4,9 milyar dolar fazla vermiştir. Bu sayede rezervlerdeki düşüş sınırlı kalmıştır. Rezerv varlıklar 2,8 milyar dolar gerilemiştir. Uluslararası Para Fonundan 1,7 milyar dolar sağlanmış; resmi rezervler ise 1,1 milyar dolar azalmıştır.

2.9. Dış borç stoku

Dış borç stoku, 2008 yılında 27,8 milyar dolar artarak 276,8 milyar dolara yükselmiştir. Dış borç stoku kamuda 4,6 milyar dolar artarak 78,1 milyar dolara, özel sektörde 25,4 milyar dolar artarak 185,1 milyar dolara yükselmiştir. Merkez Bankasının dış borçları ise 2,2 milyar dolar azalarak 13,6 milyar dolar düzeyine gerilemiştir. Uzun vadeli dış borç stoku 20,3 milyar dolar, kısa vadeli dış borç stoku ise 7,5 milyar dolar artmıştır. Uzun vadeli dış borç stoku içinde, kamu kesiminin (Merkez Bankası hariç) borçları 3,6 milyar dolar artarak 74,9 milyar dolar olmuştur. Özel kesimin uzun vadeli dış borç stoku ise 18,6 milyar dolar artmıştır.

Dış Borç Stokunun Gsyih'ya Oranı (yüzde)

Dış borç stokunun gsyih'ya oranı 2007 yılı sonuna göre 1 puan azalarak yüzde 37'ye gerilemiştir. Uzun vadeli borçların gsyih'ya oranı 1 puan azalarak yüzde 31'e gerilerken, kısa vadeli borçların oranı ise yüzde 7 düzeyinde yaklaşık olarak aynı kalmıştır.

Dış Borç Stoku (Milyar dolar)

	2002	2006	2007	2008*
Uzun vadeli	113,3	164,7	205,8	226,1
Kamu	63,6	69,8	71,3	74,9
TCMB	20,3	13,1	13,5	11,7
Özel	29,1	81,7	120,9	139,5
Finansal kuruluşlar	4,8	28,3	41,7	40,9
Bankalar	3,0	21,9	30,7	29,9
Finansal olmayan kuruluşlar	24,3	53,4	79,2	98,7
Kısa vadeli	16,4	42,6	43,2	50,7
Kamu	0,9	1,8	2,2	3,2
TCMB	1,7	2,6	2,3	1,9
Bankalar	5,4	20,0	16,2	21,7
Banka dışı	8,4	18,2	22,5	23,9
Toplam	129,5	207,3	249,0	276,8

Kaynak: HM

*Geçici

Toplam dış borç stokunun yüzde 28'i kamu kesimine, yüzde 5'i Merkez Bankası'na aittir. Banka sistemi dış borç stoku içinde yüzde 19 oranında, banka dışı kesimler ise yüzde 48 oranında paya sahiptir. Kamu kesimi dış borçlarının (Merkez Bankası hariç) gsyih'ya oranı yüzde 11 düzeyindedir.

Uzun vadeli dış borç stokunun 33 milyar doları resmi kreditorlere, 154 milyar doları ise özel kreditorlere aittir. Resmi kreditorler içinde en büyük pay 26,3 milyar dolar tutarı Uluslararası Para Fonu'nun da dahil olduğu uluslararası kuruluşlar kalemine aittir.

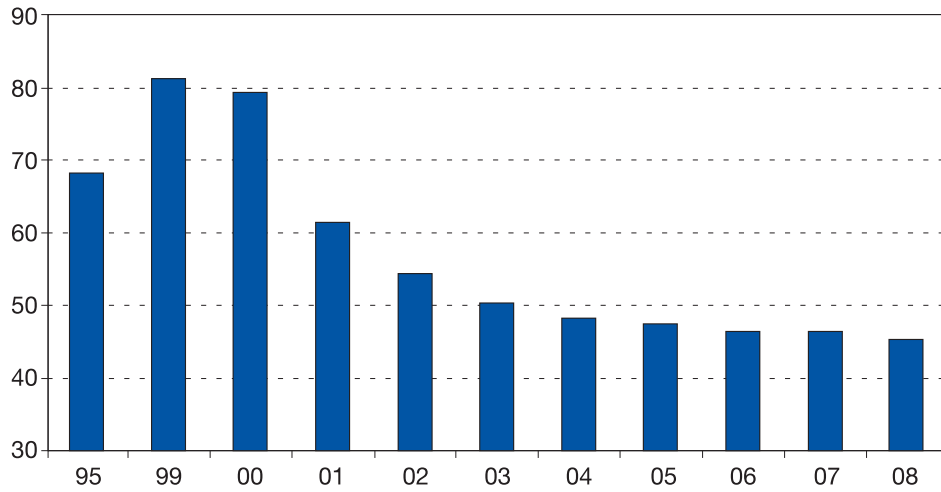
3. 2008 Yılında Türk Bankacılık Sistemi²

3.1. Banka ve şube sayısı

Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayısı 49’dur. Bunlardan 4 tanesi katılım bankalarıdır.³ Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 2007 sonuna göre 1 azalarak 2008 sonunda 45 olmuştur.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 13 Kasım 2008 ve 2893 sayılı Kararı ile Unicredit Banca di Roma S.S.A.’nın İstanbul şubesinin faaliyetlerine son verilmesi ve iradi tasfiyesine izin verilmesi talebinin onaylanmasına karar verilmiştir.

Banka Sayısı

Öte yandan, Tekfenbank A.Ş.’nin ticari unvanı 11 Ocak 2008 tarihinde "Eurobank Tekfen A.Ş." olarak; Banca di Roma S.p.A.’nin ticari unvanı 26 Mart 2008 tarihinde "Unicredit Banca di Roma S.p.A." olarak; Oyak Bank A.Ş.’nin ticari unvanı 7 Temmuz 2008 tarihi itibarıyla "ING Bank A.Ş." olarak ve Çalık Yatırım Bankası A.Ş.’nin ticari unvanı 1 Ağustos 2008 tarihi itibarıyla "Aktif Yatırım Bankası A.Ş." olarak değişmiştir.

Banka ve Şube Sayısı*

	2002		2007		2008	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Mevduat bankaları	40	6.087	33	7.570	32	8.741
Kamu bankaları	3	2.019	3	2.203	3	2.416
Özel bankalar	20	3.659	11	3.625	11	4.290
Fondaki bankalar	2	203	1	1	1	1
Yabancı bankalar	15	206	18	1.741	17	2.034
Kalkınma ve yatırım bankaları	14	19	13	48	13	49
Kamu bankaları	3	4	3	23	3	23
Özel bankalar	8	12	6	12	6	12
Yabancı bankalar	3	3	4	13	4	14
Toplam	54	6.106	46	7.618	45	8.790

* K.K.T.C ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB)

² Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının verilerini içermektedir.

³ Katılım bankaları hakkında detaylı bilgiye www.bddk.org.tr ve www.tkbb.org.tr adreslerinden ulaşabilirsiniz.

Bankaların 32 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankasıdır. Mevduat bankalarından 3'ü kamusal sermayeli, 11'i ise özel sermayeli bankadır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesinde 1 banka bulunmaktadır. Yurtdışı yerleşiklerin yüzde 51 ve daha fazla oranda paya sahip oldukları yabancı sermayeli mevduat bankalarının sayısı 17 olmuştur. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 6'sı özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayeli bankadır.

Şube sayısı uluslararası piyasalardaki olumsuz etkilerin daha kuvvetli hissedilmeye başlandığı 2008 yılında da artmıştır. Toplam şube sayısı 1.172 artarak 8.790'a yükselmiştir. Şube sayısı mevduat bankaları grubunda 1.172, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda 1 tane artmıştır. Şube sayısı, özel sermayeli mevduat bankalarında 665 adet, kamu sermayeli mevduat bankalarında 213 adet ve yabancı sermayeli mevduat bankalarında 293 adet artmıştır.

3.2. Personel sayısı

Şube sayısına benzer şekilde, çalışan sayısı da 2008 yılında artmaya devam etmiştir. Çalışan sayısı, kamu sermayeli mevduat bankalarında 2.277, özel bankalarda 7.009 ve yabancı bankalarda 3.860 kişi artarken, Fon bankasında ise 58 kişi azalmıştır. Çalışan sayısı, kalkınma ve yatırım bankalarında 49 kişi azalmıştır.

Bankacılık Sisteminde İstihdam

	2002	2007	2008
Mevduat bankaları	118.329	153.237	166.325
Kamu bankaları	40.159	41.056	43.333
Özel bankalar	66.869	75.149	82.158
Fondaki bankalar	5.886	325	267
Yabancı bankalar	5.416	36.707	40.567
Kalkınma ve yatırım bankaları	4.942	5.322	5.273
Kamu bankaları	4.174	4.273	4.146
Özel bankalar	691	687	794
Yabancı bankalar	77	362	333
Toplam	123.271	158.559	171.598

Kaynak: TBB

Banka çalışanlarının yüzde 97'si mevduat bankaları, yüzde 3'ü kalkınma ve yatırım bankaları tarafından istihdam edilmiştir.

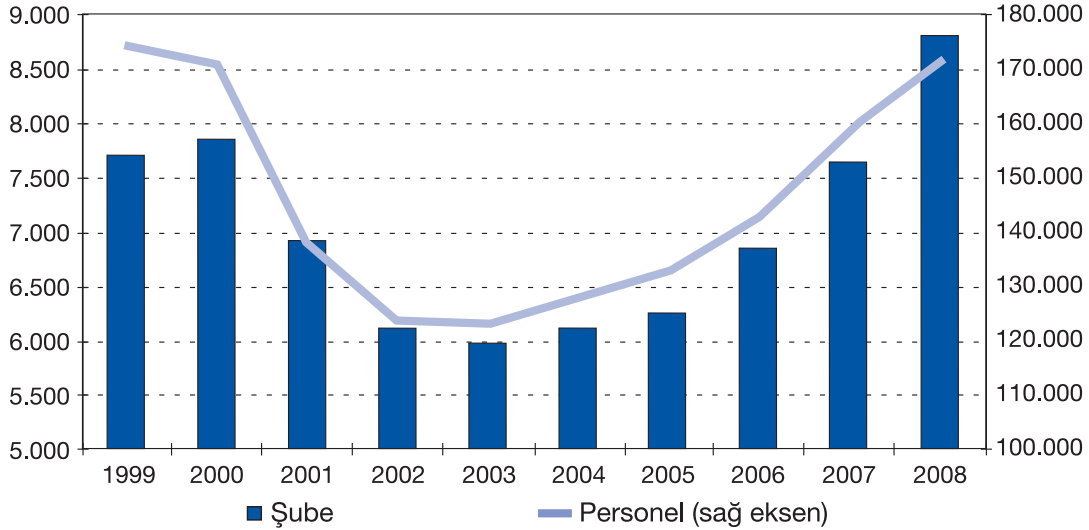
Banka Başına Şube ve Çalışan Sayısı

	2002	Şube 2007	2008	2002	Çalışan 2007	2008
Mevduat bankaları	152	229	273	2.958	4.644	5.198
Kamu bankaları	673	734	806	13.386	13.685	14.444
Özel bankalar	183	330	390	3.343	6.832	7.469
Fondaki bankalar	102	1	1	2.943	325	267
Yabancı bankalar	14	97	120	361	2.039	2.386
Kalkınma ve yatırım bankaları	1	4	4	353	409	406
Kamu bankaları	1	8	8	1.391	1.424	1.382
Özel bankalar	2	2	2	86	115	132
Yabancı bankalar	1	3	4	26	91	83
Toplam	113	166	195	2.283	3.447	3.813

Kaynak: TBB

Bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 25'i kamu sermayeli mevduat bankalarında, yüzde 48'i özel sermayeli mevduat bankalarında ve yüzde 24'ü yabancı sermayeli mevduat bankalarında çalışmaktadır.

Şube ve Personel Sayısı

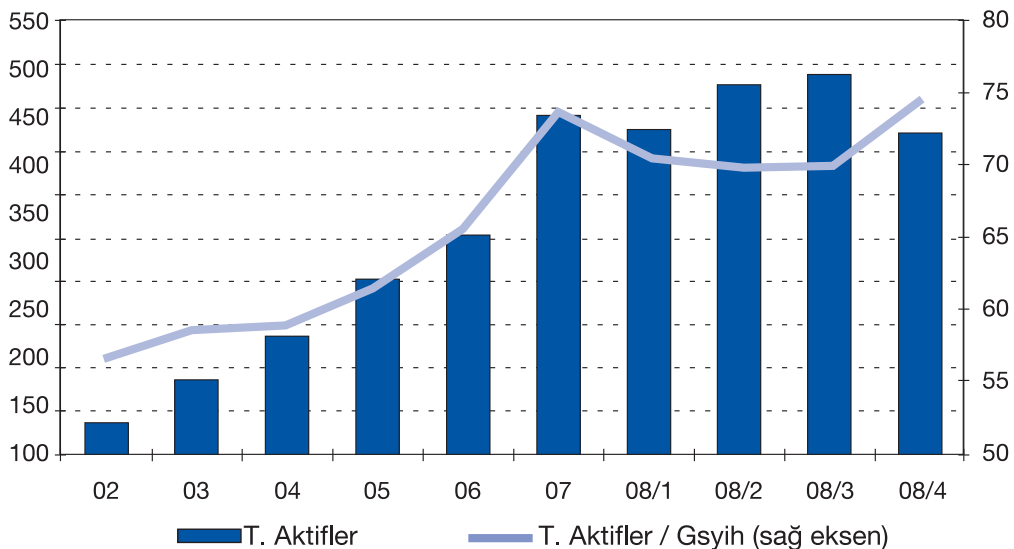

Şube ve personel sayıları 2000-2003 döneminde, yeniden yapılandırma programı çerçevesinde mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF'ye devredilmesi ve/veya kapatılması, kamu bankalarında yeniden yapılandırma programının uygulanması, banka birleşmeleri yanında bankaların faaliyet giderlerinin sınırlandırılması yönündeki çabalar paralelinde gerilemiş; 2003 yılının ikinci çeyreğinden itibaren yeniden artmaya başlamıştır. Yıl sonu itibariyle, 2008 yılında şube sayısında, serinin izlenmeye başladığı 1961 yılından bu yana en yüksek düzeye ulaşılmış; personel sayısında ise 1999'dan sonraki en yüksek istihdam gerçekleşmiştir.

3.3. Bilanço büyüklüğü

Toplam aktifler, Aralık 2008 itibariyle, bir önceki yıla göre yüzde 26 artarak 706 milyar TL'ye (464 milyar dolar) yükselmiş, dolar bazında ise yüzde 4 gerilemiştir. 2007 yılı sonunda yüzde 66 olarak gerçekleşen toplam aktiflerin gsyih'ya oranı 2008 yılı sonunda yüzde 74 olmuştur.

Toplam Aktifler (milyar dolar) ve Gsyih'ya Oranı (yüzde)

Toplam aktiflerde büyüme mevduat bankaları grubunda, kamu bankalarında yüzde 27, özel sermayeli bankalarda yüzde 26 ve yabancı sermayeli bankalar ise yüzde 24 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının bilançolarındaki artış hızı yüzde 21 olmuştur.

Toplam aktiflerin TL bazında yıllık büyüme hızı yılın ilk üç çeyreğinde hızlanarak, yüzde 16'dan yüzde 25'e çıkmıştır. Bu gelişmede, enflasyonun yükselmesi, kredi talebinin canlı seyretmesi ve yurtdışından kaynak kullanımının sürmesi etkili olmuştur. Yılın son çeyreğinde ekonomik faaliyetin daralması, TL'nin önemli ölçüde değer kaybetmesi ve yurtdışı kaynak kullanımının sınırlı ve daha pahalı hale gelmesine bağlı olarak toplam aktiflerdeki büyüme hızı duraklamış; toplam aktifler dolar bazında gerilemiştir.

Başlıca Bilanço Kalemlerinde Değişme (milyon TL)

Varlıklar		
	Eylül 08-Aralık 08	Aralık 07-Aralık 08
Likit aktifler	18.778	26.054
Menkul değerler cüzdanı	19.609	31.950
Krediler	10.805	86.448
Diğer aktifler	1.245	247
Toplam	50.437	144.699
-TL	16.093	87.956
-YP	34.345	56.743
Kaynaklar		
	Eylül 08-Aralık 08	Aralık 07-Aralık 08
Mevduat	34.645	96.501
Mevduat dışı kaynaklar	9.022	33.612
Özkaynaklar	2.918	9.210
Diğer pasifler	3.852	5.376
Toplam	50.437	144.699
-TL	21.925	85.656
-YP	28.513	59.043

Kaynak: TBB

Bankacılık sektörünün toplam bilanço büyüklüğü, 2008 yılında 145 milyar TL artmıştır. Bu artışın yüzde 67'si (96,5 milyar TL) mevduattan; yüzde 23'ü (33,6 milyar TL) mevduat dışı kaynaklardan, yüzde 6,4'ü (9,2 milyar TL) özkaynaklardan ve yüzde 4,6'sı (5,4 milyar TL) diğer pasiflerden gelmiştir. Sağlanan kaynakların yüzde 60'ı (86,4 milyar TL) kredilere, yüzde 22'si (32 milyar TL) menkul değerler cüzdanına, yüzde 18'i (26,1 milyar TL) likit aktiflere ayrılmıştır.

Toplam Aktifler, Aralık 2008

	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değ. (TL)	Yüzde değ. (dolar)
Mevduat bankaları	682.937	448.769	26	-4
Kamu bankaları	207.702	136.484	27	-3
Özel bankalar	369.603	242.872	26	-4
Fon bankaları	834	548	-1	-25
Yabancı bankalar	104.798	68.864	24	-5
Kalkınma ve yatırım bankaları	22.934	15.070	21	-7
Toplam	705.871	463.839	26	-4

Kaynak: TBB

Yılın ilk üç çeyreğinde yaratılan kaynakların yüzde 75'i kredi olarak kullanılmıştır. Yılın son çeyreğinde ekonomik faaliyetin yavaşlaması, kaynak maliyetinin yükselmesi, mevduat kaybı yaşanması, dış finans imkanlarının sınırlandırılması ve bekleyişlerin kötüleşmesi nedeniyle kredi standartları yükselmiş; risk algısı değişmiştir. Bankacılık sektörü likit aktiflerini ve menkul değerler cüzdanını artırmıştır. Toplam kredilerin artış hızı 2007 yılı sonunda yüzde 31'den 2008 yılının ilk üç çeyreğinde yüzde 39'a yükselmiş, yılın son çeyreğinde ise yüzde 31 olmuştur.

3.4. Sektör payları

Mevduat bankalarının toplam aktiflerinin sektör içindeki payı yüzde 97, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise yüzde 3 olmuştur. Mevduat bankaları grubunda yer alan banka gruplarının toplam aktifler içindeki payı değişmemiştir.

Grupların Sektör Payları (yüzde)

	Toplam aktifler			Toplam mevduat			Toplam krediler		
	02	07	08	02	07	08	02	07	08
Mevduat bankaları	96	97	97	100	100	100	89	96	96
Kamu ve Fon bankaları	36	29	29	39	36	36	20	23	24
Özel bankalar	56	52	52	58	50	51	65	55	55
Yabancı bankalar	3	15	15	2	14	13	4	19	18
Kalkınma ve yatırım bank.	4	3	3	-	-	0	11	4	4
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TBB

Toplam mevduat içinde yabancı sermayeli bankaların payı 1 puan azalarak yüzde 13'e gerilerken, özel sermayeli bankaların payı 1 puan artarak yüzde 51'e yükselmiştir. Toplam krediler içinde kamu bankalarının toplam payı yüzde 23'ten yüzde 24'e yükselirken; yabancı bankaların payı 1 puan azalarak yüzde 18'e gerilemiştir.

Pay sahipliği ile ağırlıklandırılmış verilere göre, İMKB'de halka açık olan hisseler hariç olmak üzere, bankacılık sektörü özkaynaklarının yüzde 26'sı yerleşik olmayanlara aittir. Bu oran mevduat bankaları grubunda yüzde 29 düzeyindedir.

3.5. Yoğunlaşma

Sektördeki ilk beş bankanın toplam aktifler içindeki payı değişmemiş; ilk on bankanın payı ise 1 puan artarak, sırasıyla yüzde 62 ve yüzde 86 düzeyinde oluşmuştur.

Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma (Yüzde)

	2002	2006	2007	2008
İlk beş banka*				
T. aktif	58	63	62	62
T. mevduat	61	64	64	65
T. krediler	55	58	57	58
İlk on banka*				
T. aktif	81	86	85	86
T. mevduat	86	90	89	90
T. krediler	74	83	83	84

Kaynak: TBB

* Toplam aktiflere göre

İlk beş banka içinde 2008 sonunda, 1 kamu bankası ve 4 özel banka yer alırken, ilk on banka arasında 3 kamu bankası, 4 özel banka ve 3 yabancı sermayeli banka bulunmaktadır.

Banka Büyüklükleri (2008)

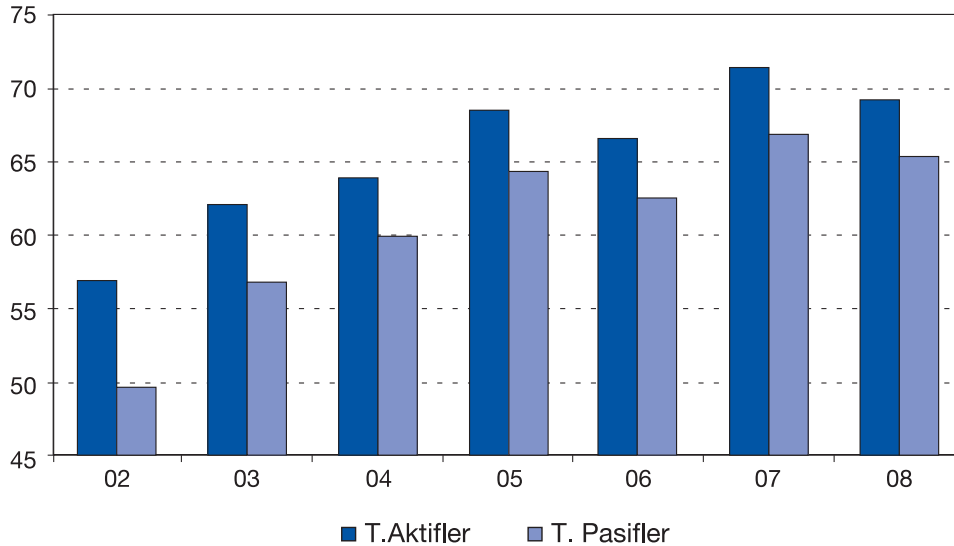
Milyar USD →	+0-2		2-5		5-10		10-20		20-40		40+
	02	08	02	08	02	08	02	08	02	08	08
Sayı											
Mevduat b.	26	14	7	4	1	4	5	3	1	2	5
Kamu					1		1		1	2	1
Özel	11	3	5	2		2	4				4
Yabancı	10	10		2		2		3			
Fon	5	1	2								
Kal.Yat. b.	13	10	1	3							
Toplam	39	24	8	7	1	4	5	3	1	2	5

Aktif büyüklüğü 40 milyar doların üzerinde 5 banka ve 20 milyar dolar ile 40 milyar dolar arasında 2 banka vardır. Bununla birlikte, bankaların yarısından fazlasının aktif büyüklüğü 2 milyar doların altındadır.

3.6. Bilanço TL-YP yapısı ve “YP aktifler-YP pasifler”

Aralık 2008 itibariyle, yıllık bazda TL aktifler yüzde 22, YP aktifler ise yüzde 35 oranında artmıştır. Pasif tarafta, TL pasifler yüzde 23, YP pasifler ise yüzde 32 oranında artmıştır.

TL Kalemlerin Bilanço İçindeki Payı (yüzde)

TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi ve buna bağlı olarak YP kalemlerin TL değerinin artması nedeniyle, bilanço içinde YP kalemlerin payı yükselmiştir. Nitekim, bilanço içinde TL aktiflerin payı yüzde 71'den yüzde 69'a, TL pasiflerin payı ise yüzde 67'den yüzde 65'e gerilemiştir.

Kamu sermayeli bankaların bilançosu TL ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Bu bankalarda, TL aktiflerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 77, özel sermayeli bankalarda ise yüzde 63 düzeyindedir. Benzer farklılıklar kaynakların dağılımında da vardır. Nitekim kamu sermayeli bankalarda, TL kaynakların toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 76 iken, bu oran özel sermayeli bankalarda yüzde 61'dir.

Bilanço İçinde Yabancı Para ve “YP Aktifler-YP Pasifler”^(*)

	YP aktifler Yüzde pay		YP pasifler Yüzde pay		YP aktifler-YP pasifler Milyar dolar	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Mevduat bankaları	29	31	33	35	-20,8	-17,0
Kamu ve Fon bankaları	20	23	21	24	-2,3	-1,3
Özel bankalar	35	37	38	39	-9,2	-2,9
Yabancı bankalar	25	24	39	43	-9,2	-12,8
Kalkınma ve yatırım bankaları	24	27	30	34	-0,9	-1,0
Sektör	29	31	33	35	-21,7	-18,0

(*) Tabloda kullanılan “Yabancı Para Aktifler-Yabancı Para Pasifler” tanımı sadece bilanço içi döviz varlıkları ve döviz yükümlülüklerini içermektedir. Bu nedenle, bu tanım “Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı Standart Rasyosu”nda yer alan “Net Genel Pozisyon” tanımından farklıdır. Dolayısıyla raporda yer alan tanım dövizde endeksli krediler ile bilanço dışı döviz varlık ve yükümlülüklerini içermemektedir. Yapılacak değerlendirmelerde bu husus dikkate alınmalıdır.

Bankacılık sektöründe bilanço içi döviz pozisyonunu gösteren döviz aktifleri ile döviz pasifleri arasındaki fark 2007 yılında 18 milyar dolar olmuştur. Buna karşılık, yabancı para net genel pozisyonu 91 milyon dolar açık vermiştir. Bilanço içi net döviz pozisyonunun toplam 12,8 milyar doları yabancı bankalara aittir. Net döviz pozisyonunun özkaynaklara oranı yüzde 0,2 düzeyindedir.

Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (Milyon dolar)

	2006	2007	2008
Mevduat bankaları	96*	-298*	-129*
Kamu bankaları	144	156	-191
Özel bankalar	-189	-219	44
Fondaki bankalar	...	...	...
Yabancı bankalar	142	-235	18
Kalkınma ve yatırım bankaları	88	2	38
Sektör	184	-296	-91

Kaynak: BDDK

* Fon bankaları hariç

3.7. Aktiflerin yapısı

Uluslararası piyasalardaki olumsuz gelişmelerin, Türkiye ekonomisine olumsuz etkilerinin daha açık olarak yansıdığı yılın son çeyreğinde, bankacılık sektörünün aktif yapısında önemli değişiklikler olmuştur. Döviz likiditesinin önem kazanmasına bağlı olarak, özellikle döviz cinsinden likit varlıklar ve risk algısının değişmesi nedeniyle menkul değerler cüzdanı artmış, arzın ve talebin düşmesi nedeniyle, krediler azalmıştır. BDDK’nın yaptığı düzenleme ile, menkul değerler cüzdanının yeniden sınıflandırılması imkanı çerçevesinde, alım-satım amaçlı portföyden vadeye kadar elde tutulacak portföye aktarma yapılmıştır.

Toplam krediler, üçüncü çeyrek sonunda yüzde 39 oranında büyüme hızına ulaştıktan sonra, son çeyrekte azalmaya başlamış ve yıllık bazda yüzde 31 oranında büyüyerek 366 milyar TL’ye ulaşmıştır. Kredilerin yüzde 70’i TL, yüzde 30’u ise yabancı para kredilerden oluşmuştur. 2008 sonu itibarıyla, krediler içinde kurumsal kredilerin payı yüzde 68, hane halkının kullandığı kredilerin payı ise yüzde 32 olmuştur. Kurumsal nakit krediler içinde imalat sanayi yüzde 38 oranında paya sahiptir. İnşaat ve hizmetler sektörlerinin payı ise sırasıyla yüzde 8 ve yüzde 43’tür.

Finans sektörü yüzde 6 oranında paya sahiptir. Kurumsal kredilerin yüzde 33'ü işletme kredisi, yüzde 12'si ihracat kredisi, yüzde 10'u ise ihtisas kredisi şeklinde kullanılmıştır.

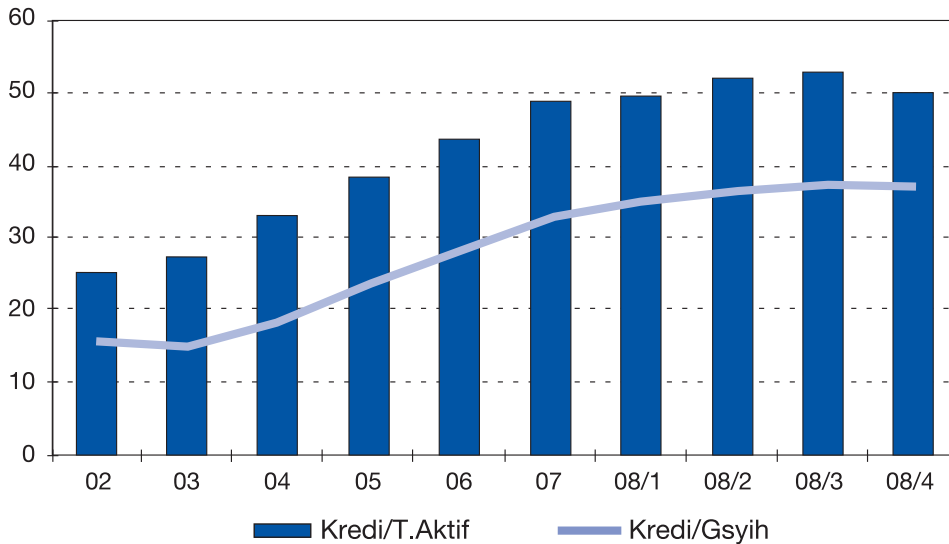
Aktiflerin Gelişimi ve Yapısı

	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değ.TL	Yüzde pay 2007	Yüzde pay 2008
Likit aktifler	100.886	66.294	35	13	14
Finansal varlıklar	207.807	136.553	18	31	29
Gerçeğe uygun değer farkı K/Z	7.404	4.865	-42	2	1
Satılmaya hazır	79.587	52.298	-34	21	11
Vadeye kadar elde tutulan	119.955	78.824	182	8	17
Riskten korunma amaçlı türev fin. var.	861	566	2.092	0	0
Krediler	366.901	241.097	31	50	52
Takipteki krediler	13.216	8.684	34	2	2
Özel karşılıklar	10.753	7.066	24	2	2
Duran aktifler	21.947	14.422	2	4	3
İştirakler	1.338	879	3	0	0
Bağlı ortaklıklar	8.731	5.737	-7	2	1
Birlikte kontrol edilen ortaklıklar	25	16	94	0	0
Maddi duran varlıklar	9.603	6.310	12	2	1
Maddi olmayan duran varlıklar	1.848	1.214	-7	0	0
Satış amaçlı elde tutulan duran var.	403	265	1	0	0
Diğer aktifler	8.330	5.474	-1	2	1
Toplam aktifler	705.871	463.839	26	100	100

Kaynak: TBB

Kredilerin ve likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payları sırasıyla 2 ve 1 puan artarak yüzde 52 ve yüzde 14'e yükselirken, menkul değerler cüzdanının payı 2 puan azalarak yüzde 29'a düşmüştür.

Kredilerin Toplam Aktiflere ve Gsyih'ya Oranı (yüzde)

Toplam krediler içinde hane halkına kullanılan kredilerin payındaki artış eğilimi 2008 yılında duraklamıştır. Bireysel krediler içinde, konut kredilerinin payı yüzde 32, kredi kartlarının payı yüzde 30, taşıt kredilerinin payı yüzde 5 ve diğer bireysel kredilerin payı ise yüzde 33 olmuştur.

Kredilerin Dağılımı* (milyon TL)

	2008	Yüzde değişme (08/07)	2002	Yüzde pay 2007	2008
Kurumsal	245.103	30	86	66	68
Bireysel	122.506	25	14	34	33
Kredi kartları	37.273	29	9	10	10
Tüketici kredileri	85.233	24	5	24	23
Konut	39.433	21	1	11	10
Otomobil	5.851	-9	1	2	2
Diğer	39.949	34	3	11	11
Toplam	367.609	29	100	100	100

Kaynak: BDDK

* Katılım bankaları dahildir.

Karşılık öncesi takipteki krediler yüzde 34 oranında artmıştır. Takipteki krediler, bireysel kredilerde yüzde 62, kurumsal kredilerde ise yüzde 24 oranında büyümüştür. Artış oranı kredi kartlarında yüzde 32, tüketici kredilerinde ise yüzde 107 oranında gerçekleşmiştir.

Takipteki Kredilerin Dağılımı* (2008, milyon TL)

	Toplam krediler	Takipteki krediler (karşılık öncesi)	Oran (yüzde)
Kurumsal	245.103	9.303	3,8
Bireysel	122.506	4.578	3,7
Kredi kartları	37.273	2.420	6,5
Tüketici kredileri	85.233	2.158	2,5
Konut	39.433	512	1,3
Otomobil	5.851	348	5,9
Diğer	39.949	1.298	3,2
Toplam	367.609	13.881	3,8

Kaynak: BDDK

* Katılım bankaları dahildir.

Kurumsal nakit kredilerde takipteki kredilerin oranı tekstil sektöründe yüzde 9, ticaret sektöründe yüzde 6, elektrikli aletlerde yüzde 5 ve gıda sektöründe ise yüzde 4 düzeyindedir.

Takipteki Krediler* ve Özel Karşılık Oranı (yüzde)

	Takipteki krediler/ Toplam kredi			Özel karşılıklar/ Takipteki kredi	
	2002	2007	2008	2007	2008
Mevduat bankaları	20	3,6	3,7	88	81
Kamu bankaları	24	4,1	3,8	96	88
Özel bankalar	9	3,6	3,5	87	80
Fon bankaları	119	434,0	477,9	84	85
Yabancı bankalar	5	2,9	4,1	81	76
Kalkınma ve yatırım bankaları	3	1,4	1,4	93	92
Toplam	19	3,5	3,6	88	81

* Karşılık öncesi

Kaynak: TBB

Küresel gelişmelerin reel kesimi etkilemesiyle birlikte takipteki krediler (brüt) artmaya başlamıştır. Takipteki kredilerde artış oranı, yılın son çeyreği itibarıyla yüzde 20, yılın

tamamı itibariyle yüzde 34 olmuştur. Takipteki krediler için ayrılan karşılık oranı yüzde 88'den yüzde 81'e gerilemiştir. Bu oran, kamu bankalarında yüzde 88, özel bankalarda yüzde 80 ve yabancı bankalarda yüzde 76 düzeyindedir. Karşılık sonrası takipteki kredilerin toplam kredilere oranı yüzde 0,4'ten yüzde 0,7'ye yükselmiştir.

3.8. Pasiflerin Yapısı

Toplam mevduat yüzde 27 oranında büyürken, pasifler içindeki payı yüzde 1 puan artarak yüzde 64 düzeyine yükselmiştir. YP mevduatın TL karşılığı yüzde 30 oranında artarken, dolar karşılığı ise yüzde 1 oranında daralmıştır. YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı 1 puan artarak yüzde 23'e yükselmiştir. Buna karşılık, TL mevduat yüzde 25 oranında büyümüş ve toplam pasifler içindeki payı değişmeyerek yüzde 41 düzeyinde kalmıştır. Böylece 453 milyar TL'ye ulaşan toplam mevduatın yüzde 64'ünü TL mevduat, yüzde 36'sını ise YP mevduat oluşturmuştur. TL mevduatın toplam mevduat içindeki oranı kamu bankalarında yüzde 74, özel bankalarda yüzde 59 ve yabancı bankalarda yüzde 58 düzeyindedir.

Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı

	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değ. (TL)	Yüzde pay 2007	Yüzde pay 2008
Mevduat	453.485	297.992	27	63	64
TL	291.453	191.519	25	41	41
YP	162.032	106.474	30	22	23
Mevduat dışı	125.226	82.288	37	16	18
Özkaynaklar	82.696	54.341	13	13	12
Ödenmiş sermaye	36.936	24.271	21	5	5
Sermaye Yed.	13.244	8.703	-16	3	2
Karşılık yedekleri	37.351	24.544	21	6	5
Toplam K/Z	-4.835	-3.177	31	-1	-1
Geçmiş yıl K/Z	-17.609	-11.571	-2	-3	-2
Dönem K/Z	12.774	8.394	-11	3	2
Diğer pasifler	44.465	29.218	14	6	6
Toplam	705.871	463.839	26	100	100

Kaynak: TBB

Toplam kaynakların yüzde 18'ini oluşturan mevduat dışı kaynaklar 2008 yılında TL'nin değer kaybetmesinin de etkisiyle yüzde 37 oranında artarak 125 milyar TL'ye ulaşmıştır. Mevduat dışı kaynakların yüzde 62'sini bankalara olan borçlar oluşturmuştur. Yurtdışından sağlanan kredilerin toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 11 düzeyindedir. Repo işlemlerinin mevduat dışı kaynaklardaki payı ise 2007 yılına göre 3 puan artarak, yüzde 33'e, toplam kaynaklar içindeki payı ise 1 puan artarak yüzde 6'ya yükselmiştir.

Toplam Mevduatın Dağılımı (milyon TL, 2008)

	TL	YP	Toplam	Mevduatın dağılımı (yüzde)		
	TL	YP	Toplam	TL	YP	Toplam
Mevduat bankaları	291.452	162.032	453.485	64	36	100
Kamu bankaları	119.773	41.502	161.275	74	26	100
Özel bankalar	136.507	95.433	231.940	59	41	100
Fon bankaları	13	22	36	36	61	100
Yabancı bankalar	35.159	25.075	60.234	58	42	100
Kalkınma ve yatırım bank.	-	-	-	-	-	-
Sektör	291.452	162.032	453.485	64	36	100

Kaynak: TBB

TL mevduatın ortalama vadesi kısaltmaya devam etmiştir. Toplam mevduatın ortalama vadesi 2,4 ay düzeyinde gerçekleşmiştir. TL mevduatın ortalama vadesi Aralık 2007'de 2,3 ay iken, Aralık 2008 itibariyle 2,2 aya gerilemiş; YP mevduatın 2,8 ay olan ortalama vadesi ise değişmemiştir.

3.9. Özkaynaklar

Toplam özkaynaklar yüzde 13 oranında ve toplam aktiflerden daha yavaş artarak 83 milyar TL (54 milyar dolar) olmuştur. Dolar bazında özkaynaklar yüzde 14 oranında daralmıştır. Özkaynaklardaki artışın sınırlı kalmasının nedenleri, sermaye artışının yavaşlaması ve karın nominal olarak gerilemesidir. Özkaynaklar ve serbest özkaynaklar, 2002 yılından bu yana ilk defa dolar bazında gerilemiştir. Bunda TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybı etkili olmuştur.

Özkaynaklar

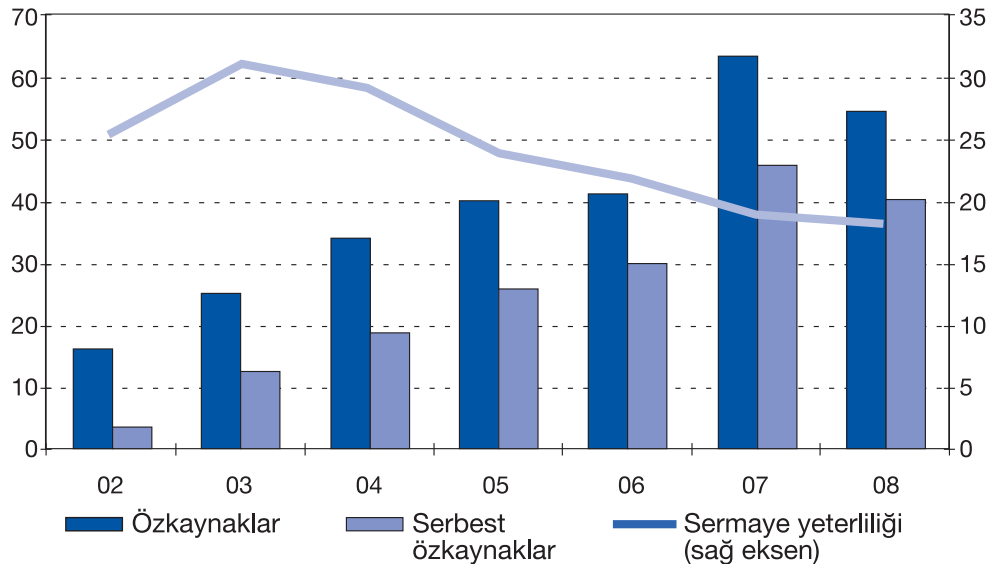
	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değ. TL	Yüzde değ. dolar	T. aktiflere oranı (yüzde)
Mevduat bankaları	72.061	47.352	12	-15	10,5
Kamu bankaları	17.321	11.382	3	-22	8,4
Özel bankalar	40.900	26.876	14	-13	11,0
Fon bankaları	659	433	-1	-25	79,0
Yabancı bankalar	13.180	8.661	18	-10	12,6
Kalkınma ve yatırım bank.	10.635	6.989	19	-10	46,3
Sektör	82.696	54.341	13	-14	11,7

Kaynak: TBB

Özkaynakların toplam aktiflere oranı, Aralık 2007 itibariyle, yüzde 13 iken Aralık 2008 itibariyle yüzde 11,7'ye gerilemiştir. Özkaynaklardaki artışın sınırlı kalması ile net takipteki alacaklar kalemlerindeki artışa bağlı olarak, serbest özkaynakların artış hızı önemli ölçüde yavaşlamıştır.

Serbest özkaynaklar (özkaynaklar-duran varlıklar-karşılık sonrası tahsili gecikmiş alacaklar) 51 milyar TL'den (44 milyar dolar) 58 milyar TL'ye (38 milyar dolar) yükselmiştir. Serbest özkaynakların toplam aktiflere oranı 0,7 puan azalarak yüzde 8,3 olmuştur.

Özkaynaklar ve Serbest Özkaynaklar (milyar dolar), Sermaye Yeterliliği (yüzde)

Sermaye yeterliliği standart rasyosu, 2007 yılı sonuna göre 1 puan gerileyerek, 2008 yılı sonunda yüzde 18,1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Takipteki kredilerdeki hızlı artış ve özkaynakların kredi stokundan yavaş artması, sermaye yeterliliğindeki düşüşte etkili olmuştur.

Serbest Özkaynaklar*

	Milyon TL			T. aktiflere oranı (yüzde)		
	2002	2007	2008	2002	2007	2008
Mevduat bankaları	3.053	42.382	48.252	1,5	7,8	7,1
Kamu bankaları	700	13.161	12.477	0,9	8,0	6,0
Özel bankalar	1.262	20.427	25.524	1,1	7,0	6,9
Fon bankaları	-2.537	592	588	-27,2	70,2	70,5
Yabancı bankalar	1.091	8.202	9.664	16,5	9,7	9,2
Kalkınma ve yatırım bank.	2.550	8.366	10.034	27	44,3	43,8
Sektör	5.602	50.748	58.286	2,6	9,0	8,3

*Özkaynaklar-duran varlıklar-karşılık sonrası takipteki alacaklar

Kaynak: TBB

Sektörün net karı yüzde 11 oranında azalarak 12.774 milyon TL olmuştur. Net kar, kamu bankalarında yüzde 13, yabancı bankalarda yüzde 18 ve özel sermayeli mevduat bankalarında yüzde 9 oranında azalırken, kalkınma ve yatırım bankalarında ise yüzde 7 oranında büyümüştür.

Net Dönem Kar - Zararı, 2008

	Net Dönem Kar/Zararı		Yüzde değişme	
	Milyon TL	Milyon dolar	TL	dolar
Mevduat bankaları	11.852	7.788	-12	-33
Kamu bankaları	3.906	2.567	-13	-34
Özel bankalar	6.481	4.259	-9	-31
Fon bankaları	80	53	-23	-41
Yabancı bankalar	1.385	910	-18	-38
Kalkınma ve yatırım bank.	922	606	7	-19
Toplam sektör	12.774	8.394	-11	-32

Kaynak: TBB

Kar hacmindeki azalışı etkileyen başlıca nedenler, tahsili gecikmiş alacaklar için ayrılan karşılıklardaki artış, karşılık sonrası net faiz gelirlerinin büyümesindeki yavaşlama, TL'nin değer kaybına bağlı olarak, kambiyo zararı oluşması nedeniyle faiz dışı gelirlerin düşmesi ve operasyonel giderlerdeki artıştır.

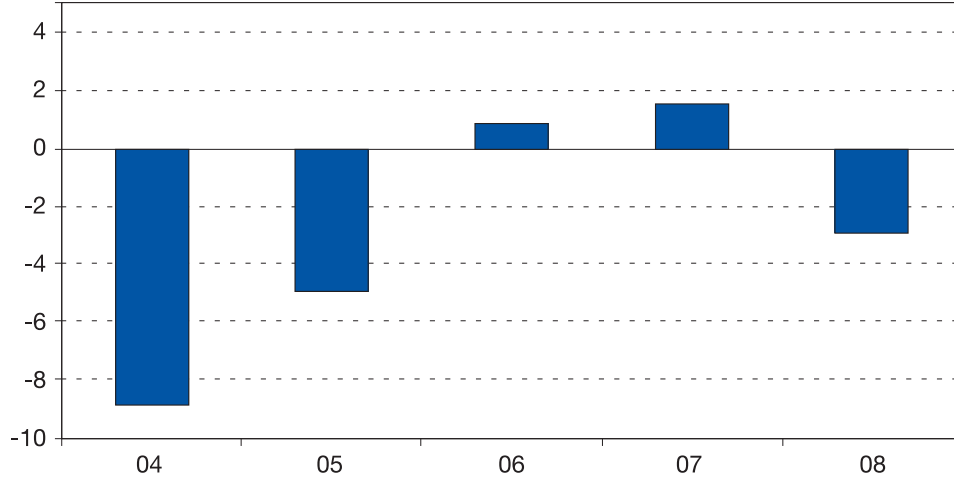
Aktif Karlılığı ve Özkaynak Karlılığı, 2008

	Aktif karlılığı (yüzde)	Özkaynak karlılığı (yüzde)
Mevduat bankaları	1,7	16,4
Kamu bankaları	1,9	22,5
Özel bankalar	1,8	15,8
Fon bankaları	9,6	12,2
Yabancı bankalar	1,3	10,5
Kalkınma ve yatırım bank	4,0	8,7
Toplam sektör	1,8	15,4

Kaynak: TBB

Sektörün net aktif karlılığı yüzde 2,6'dan yüzde 1,8'e, özkaynak karlılığı ise yüzde 19,5'ten yüzde 15,4'e gerilemiştir. Aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı tüm banka gruplarında gerilemiştir.

Özkaynak Karlılığı ve DİBS Getirisi (fark, yüzde)

3.10. Gelir-gider durumu

Bankacılık sisteminin net faiz geliri yüzde 20 oranında büyümüştür. Faiz gelirleri yüzde 22, faiz harcamaları ise yüzde 23 oranında artmıştır. Özellikle yılın son çeyreğinde tahsili gecikmiş alacaklardaki hızlanmanın ve kredilerdeki yavaşlamanın etkisiyle, net faiz marjı daralmıştır. Kar hacmini, hizmet gelirleri ile ücret ve komisyon gelirlerindeki artış olumlu, kambiyo zararı ise olumsuz etkilemiştir.

Gelir-Gider Tablosu, Aralık 2008

	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değ. TL	Yüzde değ. dolar
Faiz gelirleri	84.130	55.283	22	-7
Faiz giderleri	53.277	35.009	23	-7
Net faiz geliri	30.852	20.274	20	-9
Net ücret ve komisyon gelirleri	8.450	5.552	18	-10
Temettü gelirleri	889	584	11	-15
Ticari Kar/Zarar (Net)	-206	-135	-127	-120
Sermaye piyasası işlemleri K/Z	1.482	974	-279	-236
Kambiyo işlemleri K/Z	-1.688	-1.109	-205	-180
Diğer faaliyet gelirleri	4.179	2.746	-21	-40
Faaliyet gelir/gider toplamı	44.165	29.021	11	-15
Kredi ve diğer alac. değ. düş. karş.(-)	7.583	4.983	52	16
Diğer faaliyet giderleri (-)	20.759	13.641	20	-8
Net faaliyet K/Z	15.822	10.397	-10	-31
Sürdürülen faaliyet vergi öncesi K/Z	15.822	10.397	-10	-31
Sürdürülen faaliyet vergi karşılığı	-3.041	-1.998	-6	-28
Sürdürülen faaliyet dönem net K/Z	12.781	8.399	-11	-32
Durdurulan faaliyet dönem net K/Z	-7	-5	-50	-62
Net dönem K/Z	12.774	8.394	-11	-32

Kaynak: TBB

Şube sayısındaki ve personel istihdamındaki artışa bağlı olarak diğer faaliyet giderleri hızlanmıştır. TL'nin başlıca paralar karşısında değer kaybetmesi nedeniyle net kambiyo gelirlerinin eksi bakiyeye dönmesi kar hacmini sınırlandırmıştır.

Vergi öncesi kar yüzde 10, vergi karşılığı ise yüzde 6 oranında daralmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak net dönem karı yüzde 11 oranında azalarak, 12,8 milyar TL'ye gerilemiştir.

3.11. Gayrinakdi krediler

2008 yılında garanti ve kefaletler yüzde 26, taahhütler kalemi yüzde 19 ve türev finansal işlemler yüzde 22 oranında artmıştır. Emanet ve rehinli kıymetlerdeki artış ise yüzde 36 olmuştur.

Gayrinakdi Krediler, Aralık 2008

	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme TL	Yüzde değişme dolar
Garanti ve kefaletler	105.977	69.639	26	-4
Taahhütler	149.750	98.403	19	-9
Türev finansal araçlar	192.576	126.545	22	-7
Emanet ve rehinli kıymetler	6.384.562	4.195.402	36	4
Toplam	6.832.864	4.489.988	35	3

Kaynak: TBB

Özellikle kur riskine dönük dengeleme (hedge) amaçlı işlemlerin de yer aldığı türev finansal araçlar kalemi, yıl bazında yüzde 22 artış göstermesine karşın, yılın son 4 ayında, TL'nin değer kaybına paralel olarak yüzde 18 gerilemiştir. Emanet ve rehinli kıymetler dışında bütün alt kalemler dolar bazında gerilemiştir.

3.12. ATM ve kredi kartı sayısı

Bankalararası Kart Merkezi'nin (BKM) verilerine göre, Aralık 2008 itibariyle, toplam kredi kartı sayısı 2007 yıl sonuna göre yüzde 16 oranında artarak 43,4 milyona ulaşmıştır. Aynı dönem itibariyle toplam banka kartı sayısı da yüzde 9 artışla 60,6 milyon düzeyinde gerçekleşmiştir. 2008 yılında, POS cihazı ve ATM sayıları da sırasıyla yüzde 12 ve yüzde 17 artarak, 1.632.639 ve 21.970 düzeyine yükselmiştir.

ATM ve Kart Sayıları

	Aralık 2007	Aralık 2008	Yüzde değişme
Toplam kredi kartı (bin adet)	37.335	43.394	16
Toplam banka kartı (bin adet)	55.510	60.551	9
POS cihazı (bin adet)	1.454	1.633	12
ATM	18.800	21.970	17
Kredi kartı işlem hacmi (milyar TL)*	143	187	31
Banka kartı işlem hacmi (milyar TL)*	131	156	19

Kaynak: BKM

* Yerli ve yabancı kartların yurtiçi kullanımı

Kredi kartı işlem hacmi, 2008 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 31 oranında artarak 187 milyar TL, banka kartı işlem hacmi ise yüzde 19 oranında artarak 156 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

3.13. İnternet bankacılığı istatistikleri

İnternet bankacılığı müşteri sayısı 2008 yılında bir önceki yıl sonuna göre yüzde 21 artarak 5,2 milyon kişiye yükselmiştir. Müşterilerin yüzde 87'si bireysel, yüzde 13'ü kurumsaldır.

İnternet Bankacılığı Seçilmiş Göstergeler

	Aralık 2007	Aralık 2008	Yüzde değişme
Aktif müşteri sayısı (bin kişi)	4.274	5.169	21
Finansal işlemler (milyar TL)	454,7	492,8	8
Yatırım işlemleri (milyar TL)	163,4	213,5	31
Kredi kartı işlemleri (milyar TL)	13,0	16,3	25
Diğer finansal işlemler (milyar TL)	38,1	60,8	60
Toplam (milyar TL)	669,2	783,4	17

Kaynak: TBB

İnternet bankacılığından yapılan işlemler Aralık 2007'ye oranla yüzde 17 artarak, 783 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ağırlıklı olarak havale işlemlerinden oluşan finansal işlemler yüzde 8 oranında artmıştır. Kredi kartı işlemleri yüzde 25 oranında, yatırım işlemleri yüzde 31 ve diğer finansal işlemler yüzde 60 oranında artış göstermiştir.

